

886-2

Насловни лист израдио проф. Томислав Крижан.

Зидање Скадра

68.

86-2

МИРКО КОРОЛИЈА

ЗИДАЊЕ СКАДРА

ДРАМСКИ ПОЕМ У 3 ЧИНА
С ЕПИЛОГОМ

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ ГЕЦЕ КОНА
1. КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛ. 1.

1927.

u-5280

9h. 5280

инв. бр. 838

МАЈЦИ СРБИЈИ!

Јер је Господ тако хтео, да Те у време рађања свога душа моја сагледа и нађе овијену у облачје Легенде наше, као што новорођенче сагледа и нађе мајку своју застрту покровима на кревету мука њених, и јер у детињству свому саче само тврду дојку твоју, као што вучић не уме сати већ дојку мрке вучице а да не угриза, вољаше Те младост моја, обожаваше Те зрелост моја, као што ће Те волети обожавати и с неизрецивом Те се надахнутошћу сећати седина моја! Беше толика љубав моја, да ми се каткад грехом проти животу призрети могаше, јер у себи носаше семе смрти телесне моје и браће која су уза ме расла, да ја не бех дете твоје, и да не знах да Љубав која је равна Смрти значи Живот, јер само таква сама од себе божански рађа! И тако се догоди, да она иструдни и разолуји Песму ову, као што чврсти храст излистава и ужуבורује лишће своје и дава шумор који има призиву непролазног!

Хтедох Те ја исклесати речима у Песми овој, као што си Ти божански насмешено лице своје коначним гестом својим исклесала у Вечности. И, ако свугде у њој Ти ниси јасно видљива и сва, није то за то што је љубави мојој недостајало уста да Те искаже, већ за то, што се по неком неизбежном тајанственом закону ствари божанске никад целовито открити не могу. Свакако, Ти и у њој

*стојиш узидана у свој Град Скадар, у Дело нашег
Уједињења, с прозором на очима и с истуреним
на светлост дојкама, и дојиш чисто оног ко је же-
дан, и дојећи га даваш му да назире ствари бо-
жанствене. За то је ова књига само Посвећивање
у бесмртно!*

*У име страшног крста Гојка, Вукашина и
Угљеше, Амин!*

ЛИЦА :

ГОЈКОВИЦАг-ђа	Злата Марковац
ВУКАШИН КРАЉ г.	Боривој Рашковић
УГЉЕША ДЕСПОТ г.	Јосип Папић
ГОЈКОВОЈВОДА г.	Јосип Павић
РАДЕ НЕИМАР г.	Франо Сотошек
ПРОТОЗИДАР г.	Михаило Марковић
КЛЕСАР г.	Страхиња Петровић
БОДРИЧ г.	Тито де Строци
ГРАБАНЦИЈАШ г.	Иво Бадалић
ЈЕВРОСИМАг-ђа	Јованка Јовановићева
ЈЕФИМИЈАг.ђа	Ела Хафнер-Бермановићева
АРГАТИ гг.	Бинички, Брајер, Дреновац, Герашећ, Ковачевић, Кре- лиус, Маричић, Михичић, Оберски, Шивак, Ткалец и др.
ЗИДАРИ гг.	Девећ, Велић и др.
СКЕЛАРИ гг.	Гринхут и др.
ГРЦИ		
ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА	г-це	Траутнерова, Поповићева и друге
ХЛЕБОНОШЕ		
АРАПЧЕ		
ДИЈАЧЕ		

Време и место народне песме.

Престављано први пут на Народном Казалишту Краљевине СХС у Загребу о прослави 25-тогодишњице нове позоришне зграде дана 14. октобра 1920.

Сценерије израдио проф. Томислав Кризман.

Режију извео г. Иво Рајић-Лоњски.

ПРВИ ЧИН

ГРАД ГРАДИЛА ТРИ БРАТА РОЂЕНА !

Јутро је рано, иза тешке ноћи пуне рушења и чуда ; зиђу се трагичне Скадарске Зидине, на које има да се ослони разљуљано Царство, којима има да се опаше, као пасовима снаге, лепоте и непобедивости Велика Мајка, и заштити од жеђи свију ; подвиже се Подвиг свих наших времена и поколења. При том исполинском Делу, суделују све светле и тамне стихије народске душе, људи и ствари, Јад и Камен, који својом тежином и пустоши испуњава све видљиво, све живо, све мисли и речи, који суверено господари над свим и на све удара свој тврди ледени печат !

На једној узвисини, у дну, темељи се Гојковичина Кула. На њој је догађај ! С ње и почиње жална радња ове Песме као што је с воље Оне чијим се именом крштава почео Подвиг Зидања. Иза дубоких кулиних темеља, од којих је део још под земљом а део тек провирује, назире се у позадини пепељасто бела и широка вода Скадарског Језера. С једне и друге стране иду зидине у градњи, негде порушене, негде нетакнуте. Уз Кулу и зидине дижу се огромне дрвене скеле, по којима се наслућује њина горостасност, и о којим висе чекрци и синџири ; дочим су спреда разбацане греде, жељезне полуге, траље, копање, ћускије, трнокопи, чекићи, длета, мистрије, мерила, сви алати. Велик је жамор људи и ствари, послени жамор, који рађа !

На делу кулина темеља над земљом, грађену од огромних мермерних маса, на месту одакле је једна изваљена, стоји и разастире леп Протозидар. Стар је и сед, с дугим белим обрвама, са заруделим очима. Белош је. Пред њим, уз огро мни изваљени камен, стоји и огледа га, с чекићем у руци, са сујевером и лепотом на младости и пријемљивој души Клесар, засут каменим искрама. Мало

подаље, на зидинама Зидари, на скелама Скелари, који раде.

Наилази, у дугој, белој кошуљи, раздрљена врата, с тканицом око паса, за који задева руке, кликћући занатски празно

БОДРИЧ,

Ко је змајевит, наљези, нагрни,
разиграј снагу, да ми те Сунашце
празнорука не озре !

ГЛАСОВИ АРГАТА,

који се појављују за њим, и даљих, који се не виде, налећу сури, као мрачна јужина, која хуји и олуј купи

— Леле !

— Змај ти

језик ожег'о огњем !

— С чега лаје ?

— Опет ли сруши ?

— Кад лаје, ље нешто
натрага !

— Јад свој натраг'о ! . .

КЛЕСАР,

указујући на грдни изваљени камен пред собом,

Бодричу,

погле, како се пред тобом коструши,
нетом ти пусти лавез чује : као
да на те режи, и да те не позна !

БОДРИЧ,

како сагледа камен кривећи се још грлатије,

Овамо камен као грдна хала,
заваљен, чека руке да га дижу !

И опет наври, и опет захрви,
аргатијо и снаго! . .

РУЉА АРГАТА,

нагрђе, отрцана, црна, искапала од напора, глади, зноја,
сунца и камене прашине, и од ње, као од мрке облачине,
све затамни. Она се мота и разлива преко разбацаних
алата и камења, пропиње уз зидине, чекрке и синцире,
лепи уз високе скеле, наноси леп, шљунак и остало, су-
среће с удесним Каменом и од њега одбија, као огроман
талас грубе снаге, који пени, кркља и злослути; док се
шума сивих шака и руку, као шума сивог грабовог грмља,
издиже, узвитлава, хвата свега и прети,

— Моро, доста

кама!

— Да Бог да', уста ти се њиме
пунила, место хлебом!

— У ручано

доба га јуче смирисмо ћудљива!
— Све раструдни!

— Све разгладни!

— Све снаге

испи!

— Бел каме, црна судбо наша!

— Цри образ оном ко нас голоруке,
Камене, теби и проклетству преда'! . .

КЛЕСАР,

као горе, млад, хвалисав,

Зубатим маљем јутрос га обиђох
немило и два и три пута: мнијем,
сва да му крила од потаје обих;
и посад да ће сећати се мене,
најсколи у ноћ, кад му до летања
чуднога дође!

il. 5280

ПРОТОЗИДАР,

ругајући се, но загонетно,

Клесару, пуста ти
хвала! К'о сиво магаре ревањем,
виком би да усплахирено срце
примириш јутрос; ал ти је залуду!
Млађан и зелен јеси, и за вај му
кан'да не знајеш! Ево, сваког јутра
овде му гнездо мемљиво припремим
од клетве и од сиротињске сузе,
тако му мило и убаво зјело:
разгнездити се, рекао бих, неће,
па исто хоће! Јест поубавије
нешто што у мрак ваби га и креће!

БОДРИЧ,

с другог краја, испев се на зидину,

Не бој ми га се, не туђи ми га се;
засучи мишке, бољи од бољега,
зачекрчи чекрке, запаши га
пасовима, подбачаљем подбочи,
снагом опчини!, нит одоли теби,
нит му поможе из планине Вила!

АРГАТИ,

који га и не слушају, огледајући камен и послујући,

— Немило ти га извали!

— Од куда

снага јој пуста?

— Говоре — колико

пера у крилу, да толико руку
испод окриља ноћу кришом пусти!

- Веле — све крила шири и заклања
њима, и тако, за ноћ, од камена
каму, све зиде рушећи обиде,
к'о грдан лепир, што од цвета цвету
леће и крилма скрива га и руши!
- Казују — једна магла да крвава,
са руку што јој израни камење,
оке ће тако дигне се и сву је
овије, и да кроз прам магле сија
к'о у облачку вечерњему сунце!
- Страшна ти бити мора!
- Мајко мила!
- И најгрђе на овој кули ваља!
- Грђи нам мегдан с њом нег с Четир Цара!
- Једна, сав Народ ископа и поби!

КЛЕСАР,

гледајући Протозидара, с великом сумњом и знатижељом,

Ваистине ти, стар Протозидару,
оштрац ти камен изоштрио очи,
као лисац си времешни из крша,
ком од жестине поглед к'о плам руди,
те у дан види, у ноћи и боље,
белош си, од свих боље видиш и знаш, —
виде ли икад Вилу која руши?,
знаш ли с чег руши?, и докле ће тако?
Мало је назре ко, мало ко виде,
а о њој збори све живо, и вели,
да Град градити Мрњачевићима
овај не даје ради греха њиних,
и да ће тако да зидање руши,
све док је љуту не удобре! Али,
до греха л беше, окајали би се,
до грешника ли, покајали би се,
а до добрења л, би се удобрила,

кад је добрити хтедоше, па када
 оно што иште не има на свету !
 Е, па кад до свег тог, чини се, није,
 онда до нечег грђег мора да је,
 јер нит би право, нити Богу мило
 било да Народ затире залуду !
 То ако умеш, данас сетуј нама !
 Ил ни ти не знаш, већ се мудрим правиш
 од грдне муке, јер спрам својој глави
 већ шест година зидаш и липсаваш
 к'о ја што клешем ?

ПРОТОЗИДАР,

као горе, још загонетније,

Длето и клесару,
 када ме питаш, право да ти кажем !
 Са седамдесет мојих седих лета
 седамдесет ми очију грануло
 и седамдесет ушију израсло,
 да камен сињи и гледам и хладни
 говор му слушам ; па знам, голи брче,
 што ти не знајеш ! . . . Знам, да су вам главе
 лудости пуне к'о семена тикве
 што овуд пољем уз Бојану расту,
 знам да Зло једно најгрђе на свету,
 и што се вама сгледати не даје,
 село вам за врат и дави и руши.
 А с чег и с ког ли ?, јере има и с ког
 и зашто, сада као и до сада !
 И рушиће, све док га мила воља
 буде ! . . .

ЗИДАРИ,

са зидина, ругајући се,

— Е, сада све знајеш клесару !
 — Камен ти мозак оками, па увек

и питаш и бенеташ свашта!

— Мало л

гдно ти троје зло, Мрњачевића
три, па и грђе тражиш?

— Залуд тражиш!

— Међу људима грђега не нађе
за овог света и овога века!

БОДРИЧ,

који је сео, подбочио се рукама и слушао, Аргатима што
такођер засташе с послом слушајући, потпуно без воље,

Не слушај речи пусте, не изусти
и пушће, јере на Камен падају
и тежају га, тешка и онако!
И не будали: нит се љута Вила
згледати даде, нити кому каза
рад чега руши, док Краљ закон држи,
да нико живи у ноћ не сме', јере
зло јесте Вилу сгледати и горе
зборити с њом!

АРГАТИ,

обузети вечитом сујевером, ућуткавајући га, и расправља-
јући с извесним пустим очајем,

— Бодричу, ћути!

— Бог да'

под овим сивцем вечно дрељио се!

— Видовитому видети се даје!

— И богомољцу!

— И њима, рад којих

руши!

— Говоре — да Гојкова љуба,

што од свих понајлепша јесте, сваке ноћи је виђа !

— Е, сад, виђала се, ил не виђала, и било са црног врага ил црње сотоне, но, Она руши !

— И неком клесати, неком је аргатати до судњег дана овде !

— С тог рађе питај, клесару, како би овом се чуду на реп стати дало ! . .

— Причају — јутрос крвав траг да неки по камењу се ка' виђа !

— Клесару, кад свашта питаш, умеј што и касти : да л назре једну росицу крваву јутрос на овом помамном камену ?

КЛЕСАР,

сав поништен Протозидаревом загонетношћу, зидарским и аргатским подругивањем и неизбежношћу свога зла, невољно дохватајући се свог посла и с извесном очајном резигнацијом,

Одавна мени крвав камен сваки,
као и теби, аргате и јаде,
кleshући залуд целе младости ми
на темељима овима уклетим,
и слушајући камениту мудрос'
Протозидара овог, што стар и сињ,
камену налик, увек загонета !
Ја клетву једну у души исклесах
црну к'о црн нам дан с овим зидањем,
њу сваког јутра на камену нађем
и 'вако четим : клета да си, Вило !

АРГАТИ,

деломично, као лакшајући и они по мало срцу,

— Клета !

— Проклета !

— 'Натема је било !

— Зла јесте и од нечастиве стране !

— Боже јој руке сасуши !

— Почупај

крила !

— Чинима њеним је опчини !

Други су престрављени, и као да се опиру,

— Чуће, немило светиће се нама !

— Нека, не може грђе !

— Уви теби !

— Зли језик, Вило, ишчупај !

— Опрости !

— Богумиле болећиви !

ЈЕДАН СКЕЛАР,

док су они тако несложни, високо са скеле, надвикујући све,

Да Бог да'

Велики, овде, на овој се скели
сама у ноћи обесила враној :
нека се знаје и нек приповеда,
на кули беле Госпе Гојковице,
која од сваке виле лепша јесте,
од жала да се обесила грдна !

ПРОТОЗИДАР,

уверљиво, но увек загонетно,

О, не будали, аргате и кињо,
не слушај ове младе и зелене,

не куни белу из планине Вилу ;
 већ оног слушај што побоље знаје
 кога је клети и кога уклетити !
 До клетве л ти је, куни и укуни
 Господу Српску, лоше господаре,
 до три имена, три Мрњачевића :
 све већ потреше рукато и живо
 ил од силе ил од кавге ил греха !

АРГАТИ, ЗИДАРИ, СКЕЛАРИ, КЛЕСАР, БОДРИЧ, СВИ,
 као да је пуна прегршт сунца просула се на све једнако и
 озарила их, дочекају с одобравањем и заносом Протози-
 дарев предлог. Неки дижу капе, неки шире храпаве руке,
 неки куцају каменом о камен, сви у хору зачну да све-
 чано куну. Језиво тутњи Клетва, као природна грмљава те
 ступштене аргатске облачине,

— Тако је !

— Право збори !

— Није крива

Вила, већ до три грдна господара !

— За' Гојко, Угљеш још грђи, Вукашин
 најгрђи, од сва три зла грђег није !

— Грешници тешки кајања не знаду !

— Окајања им греси не имаду !

— Има с чег Вила да руши до века !

— И рушиће, док божија их Правда
 не стигне сва три !

— Прокуни, па хоће ! . . .

— Проклета да су Србинска Господа !

— Амин !

— Пуст', Боже, на земљу морију,
 грешне помори, Народ свети !

— Амин !

— Мрњачевићи, грехом господари,
 грехови ваши побили вас !

— Амин !

- Несложна браћо, самрт вас сложила!
 — Амин!
 — Не било рода ни порода
 од вас!
 — Амин!
 — И што год три почели,
 то крваво дочели!
 — Амин!
 — Амин!
 — Остала клетва на вама до века!..

Од једном, клетва се прекине, задњи њен стих пане на празнину, јер маса не одговара са »Амин«; сви остају као пресенећени клетвиним ужасом, и настаје кратка пауза, у којој сви зверају, као чекајући што ће да буде. Изненада, као клетвин ехо, као нагло, црно крило, долети на паузу из даљине, мрачан, хуктав.

ГЛАС ГРАБАНЦИЈАШЕВ,

Јазици, чујте Слово . . .

КЛЕСАР,

у чуду и тишини, док се сви згледају,

Ко то ћуче?

БОДРИЧ,

који је у врх зидине заједно с њима клео, који се обзире и далеко види,

Врач, веле, неки с пирлиторских страна,
 откуд ли, стиже и бос и гологлав
 по Граду ходи, и све нешто виче,
 и к'о прориче нешто!

АРГАТИ,

повраћајући душу и грајећи,

— Грабанцијаш

онај, што пре три године се овде јављаше ?

— Што у војводе Момчила соколар, вели, да беше ?

— Што крила

хтеде да вида Коња Јабучила ?

— Поруче онда донесе од Виле, како ће да је грешници удобре, да темељ Граду учврсте, ал залуд !

— Веле — да тада три товара блага потроши Краљу тражећи залуду !

— И још да троје коње и хинтове потра, и слугу Десимира уби !

— Зло зграбанција црн Грабанцијашу !

— Вај, што ли сада овуд га нанесе ?

— Зло неко прети, када он се јавља !

ПРОТОЗИДАР,

више за се, као пребирући нешто у души,

Враг ђавла носи, Мрњачевић Грка,
Грк врача црног, Врач грешину сваку,
сви скупа зло што сиротињу дави ! . .

Колко је гада и какова ли је
у овом Граду, не чуди се ако
у ноћ и у дан све вукодлачи се
и пречемеран хлебац теби меси ! . .

Наилази Грабанцијаш, црн, длакав, сав разбарушен, с вучјом кожом око слабина, и с високим штапом пуним уреза у руци. С њим као да улази утеловљено све оно мрачно и тајанствено, што је дотле лебдило у душама и речима : оно је сакупљено у његовом црном оку, као сјај неке злослутне звезде у враном дијаманту, док кличе свечано,

ГРАБАНЦИЈАШ,

Јазици, чујте Слово, које Вила
предаде мени !

КЛЕСАР,

крстећи се, и одмичући од њега,

Ослободи Боже !

АРГАТИ,

крстећи се такођер, грајећи, и купећи се око њег,

— Црни, одаћи !

— Глè, Грабанцијаша !

— Вран ли је, мајко !

— Убав ти је, леле !

— Где таки стиже, ту се и лелече !

— Зли поглед има, чувај, урећи ће !

— Ено га, чара!

— Боже нас учувај
врача, чарача, жаба, шкоровњача . . .

— Носи га, ђавле, носи преко драча!

— К'о да погледа не има, у никог
не гледа!

— Слеп је!

— Глув је!

— Није, чује!

— К'о ћук се ћули!

ПРОТОЗИДАР,

загледајући се у Врача, који се ушћулио у сред њих,
ослонио подбрадак и обе шаке о свој високи штап и не
гледа у никога, као упијајући његово црнило,

Вај, црн ли си, рабе!
К'о да из Ада наљеже овамо!

ГРАБАНЦИЈАШ,

тамно и споро, не гледајући га,

Црн јесам, јере овако ме Вила
преруши, и јер црно Слово мени
даде, да носим Народу и Краљу!

АРГАТИ И ЗИДАРИ,

грајећи,

— Ја л беле, ја ли гараве ти Виле
које такове шиљу Вилењаке?

— Мај, од куда си, незнани јуначе?

— Из вражје куће!

— Грабанцијаш није,

- већ Враг је главом што репину скрива !
 — Сад кажи нама, колико те Књига
 научи Вила ?
- Свих ли деветеро ?
- Кажи, што Вила са поруком оном
 хтеде ?
- Јал касти хте да нигде нема
 оног што иште, па да се зидања
 окане клети, ил да има . . .
- Онда
 с чега не каза где се наћи може ?

ПРОТОЗИДАР,

примичући му се, као горе,

Црно говориш и на црње слудиш.
 Од мрачила ти ни погледа није
 видети ; устма к'о да таму жвачеш,
 а мишљу мрком као да је тражиш :
 и душа теби црна бити мора !
 О какву Слову ћучеш, кукавицо ?

ГРАБАНЦИЈАШ,

свечано и мрачно, не гледајући у никог, док сви ћуте,

Ваистину вам кажем : Град градила
 три Мрка Брата три године дана,
 Град градили, а рушила га Вила.
 А кад настала година четврта,
 тада ме слала из планине Вила,
 да Слово кажем : „да у свету нађу
 Стојана брата и сестрицу Стоју,
 па да их граду у темељ турају,
 ње ће се тако удобрити Вила,
 ње ће се тако обдржати зиди,

и Троје Браће доградити Града!
 Залуд долазих, залуд Слово носих!
 Нити нађоше Стоје ни Стојана,
 једноименог брата и сестрицу,
 нит их у темељ тураху, нит Вилу
 удобрише! Већ опет зиде зиђу,
 зидају Браћа, Вила темељ руши.
 Тако сад наста и шеста година!...
 Ваистину вам кажем, опет Вила
 Слово ми даде, опет амо посла.
 Време се ближи, Слово ће се ново
 чути!

Он од једном ућути тврдо.

КЛЕСАР,

услобађајући се,

Големо збориш, али ништа
 још не казујеш!

АРГАТИ И ЗИДАРИ,

грајећи,

— То што каза давно

знасмо!

— Да овде беше!

— Да узалуд

беше!

— Да још и данас скапавамо!

— И да хоћемо, док поруке Вила
 онакве слала буде!

— Него, кажи,

што сад поручи?

— Можда што год, чем се

довити може!

— Слово ново дакле
кажи !

— Не криј га !

— Слово, Слово реци !

ПРОТОЗИДАР,

док Аргати ишту нову поруку Вилину, љубопитни и жедни чуда, стајући пред Грабанцијаша, који ћути наслоњен брадом на свој штап, опонашајући га лукаво и с извесном намером,

Ваистину ти кажем, црни врачу,
ти загонену онда, па и сада
загонет'о би радо ! Али, пре ћу
да загоненем ја ти нешто, па ми
ти одгонени !

Дашто ми ти дашто :

»Град не градила три Мрњачевића,
већ Град градила Гојковица млада —
Град не рушила из планине Вила,
већ град рушила љута вила Кавга
због Гојковице, којој кивна била,
јер по лепоти од сваког је лепша —
Не био Стојан брат ни сестра Стоја,
које у зиде зидати ваљаше,
него то била Слога и Јединство,
без којих зиди рушили се ови,
к'о што и хоће, док Гојкова љуба,
што с бесном вилом тежак мегдан дели,
не домегдани Вили ил њој Вила —
Врач не служио из планине Вилу,
већ оне, с којих и гинеш и копниш.
Па, ко то знао, здрав и честит ост'о,
а ко не знао, тај скапав'о овде
до свога века !«

О, Грабанцијашу,
ето, погоди сада што то било ?

КЛЕСАР,

који га је забездекнут слушао, не поимајући, но чепркајући упаљивом мишљу по загонетци, као млад петао по житу,

Једини Боже, чуда великога,
где се зло црно с белим, ево, саста,
па једно другом пусто загонета!
Што оно рече? . . . Да не руши са њих,
већ с Гојковице, којој кивна да је
лепоте ради . . . Да с њом мегдан дели . . .
Људи, све мислим, да и није тако!

АРГАТИ И ЗИДАРИ,

у чуду и с дугом грајом,

- Ко зна, да и јест!
— Не уме!
— Ђути!
— Помрси му конце! . . .
— Истина, људи, Гојковица лепша
од сваке виле!
— На њу кивна бити
мора, када се удобрити не да!
— Од када она стиже, зло нас стиже! . . .
— Из Неретве, из Поганије, Гојко
овде је љубу доведе!
— Говоре —
да тамо бози склонише се давни,
можда се двома пред смрт чедо нашло!
— С тога несрећу голу собом носи!
— Кажу — под драгим, зеленим каменом,
којег на челу носи и при ком се
у пола ноћи вечерати види,
да звезду једну златну скрива!

— Зборе —

на коленима да јој месец сија !

— Клета лепота која Народ уби ! . .

— Па, да се на њој светити кушамо !

— Право би било !

— Би љутитој Вили
угодило !

— Да кушамо !

— Тако је !

— Лако је: када она хлебац дели,
доходи сама, без војске и силе !

— Јурнимо на њу кука и мотика !

— Крива ли није, остануће жива !

— Видети треба !

— Осветити треба !

— Света освета !

— Једина нас спасе !

— Освет', освети !

ГРАБАНЦИЈАШ,

док су се тако сви узгаламили, уверени да су нашли кључ својој патњи, и док немило прете далекој лепоти, Ћути и непомично гледа у Протозидара, као да би да га учара својим мрачним, укоченим погледом, у кому покатакд блесне као неки знак немог питања,

ПРОТОЗИДАР,

исто тако нетренимице гледајући у њ, примиче му се врло близу и говори испод гласа, с неким унутарњим задовољством,

Познаш ли ме, врачу ?

Кад тако бленеш у мене и Ћутиш,
мним, да се сада по мало ме сећаш !

О мени никад, о старцу белошу,

Војевотка ти не спомену ништа ?
 А рече, да до својег ће се века
 сећати мене и спомињати ме !

Док он то говори Грабанцијашу, одозго, са скеле кличе жестоко,

ЈЕДАН СКЕЛАР,

Отуда иду Грци Неимари ! . .

АРГАТИ,

силно се ускомешају, разбегавају од Грабанцијаша, захватају посла, крстећи се, купећи око Камена, грабећи алате. Неки плазе језике, неки пружају рогове, неки пљују на ону страну, откуд имаду Грци да се појаве. У тој збрци нестане Грабанцијаша.

— Слушај, бич звизга !

— Вај, ето ђавола

Грчких !

— Крст на се !

— Не, боље, рогове

покажи !

— Језик исплази им !

— Пљуни

пред њих !

— Закрсти земљу !

— Наври ! . .

— Амо ! . .

— Што би од оног ђавољег рођака ?

— Заникну !

— Пусти трагу у нетрагу !

— Ва имја Оца . . .

— И Сина и Духа
светога . . .

— Амин !

— Сотоне, одађ' те !

— Мој Аранђеле свети, крсно име
мило, помози !

— Глѐ их !

— Амин !

— Амин !

Налеће нагло неколицина Грка, звизгајући бичевима, цикћући и бијући Аргате. Грчки су им шешири на главама, пуним црне, помно заглађене косе и браде, а тамни и кратки плаштеви на раменима, који се при њихову врћењу и размахивању надимљу попут црних крила. И док тако скачу од једних до других, кљуцајући немилице речима и канџијама, као гадне птичурине на ногама што се међу Аргатима и не виде, они се призиру као Харпијски Пород, који је насрнуо да мори чељад.

ГРЦИ,

- Не шишти, себре!
- Не жагори, робе!
- И не аминај, убио те Амин!
- Отуд одмакни, на колена пани,
вратове свини овнујске и тврде!
- Ручак ти носи Госпа Гојковица,
достојан ниси да лепоту зреш јој! . . .
- Не лај, и ветар лавежем не храни
својим, већ грлом гутај га поганим,
утробе њиме пасије напитај . . .
- Не би ли снаге дохранио мало,
да камен дижеш!
- Да штенећу душу
зубом прегривеш!

АРГАТИ,

пометени, потерани, уз фијук бичева и псости, мотају се, клецају, приклањају главе и спуштају земљи, као црн талас који се заљуљава да клисне, вапећи с почетка и претећи, а за тим одговарајући једним заједничким, мрачним хуктајем,

— Вај!..

— Не бите!..

— Бичем

хлеб нам солите црн!

— Каменов роде!

— Зло избити ћеш по се, кад ли тад ли!..

— Хуу!

— Хууу!..

ПРОТОЗИДАР,

који се испео на зидину, једном Грку што близу, црн као гавран, псујући гракће и крешти,

Господине Грче,

када те питам, право да ми кажеш :

пошто ли сада ђаволима душе

продавају у Цариграду Граду ?

По теби, мислим, цене бити мора,

кад тако бијеш, Бога се не бојиш,

ни Правде Божје !

ГРК,

убоден, измахајући узалуд бичем и сиктећи,

Зидару, зазиђи

погани језик курјачким зубима

својим и ћути ! А кад, брбљав, кулу

дозидаш ову, на чекрке ћу ти

истезати га и врх куле витке

вешати, нека са сва четир ветра
туде'блебета, и док не иструне,
људма од неке користи да буде :
да ветре каже, како који дува !
Док ћеш, к'о стилит што епитимија
на врху ступа, на камену овде
седети, вечно слушати га, грехе
кајати своје ! . .

КЛЕСАР,

који се заклонио иза огромног камена, једва вурећи

Боже нас учувај
грчке милоште, грчког благослова ! .

Не доспева узрогушени Грк, који се окреће, да одговори бичем, јер ненадно, нагло, сама, као и њена душа, и без пратње, као вучица која трага, наилази Она, Гојковица, Узвишена Подвизатељка. Бледа, прелепа, с великим смарагдом на сред чела, чија зеленкаста светлост и у сред дана прекрива њено лице загонетном сенком, као ореоле на иконама лица светитељска; с косама раздељеним у две крупне, дуге, русе плетенице, које јој као две свилене, жедне змије преко недра миле; у сребрној кошуљи, што њеној младој и виткој појави и бићу које се с погибијом игра, дава призрак вечно трепетаве тополе над безданим водама; и с два врана ока, у којима је сво величанство, снага и лепота зачетог Дела и сав неизмер њеног унутарњег живота и Сна, она се немо огледа по зидинама и полеглој аргатској стихији.

ГРЦИ,

поредав се и кличући удворно,

— Хипатисо!

— Себастократорисо!

— Калианасо!

— Прими метаноју!

ГОЈКОВИЦА,

не говори, али на њеном лепом лицу проговори, попут муње што блесне, нешто слично гневу и мржњи, што се разлије у широки поглед по рушевини. За тим, немо,

с једним јединим гестом указује Грцима да одлазе, на што се они без речи и са спуштеним бичевима повлаче ; дочим она, увек без речи, прилази полако к месту откуд је огромни камен изваљен и разматра с неизрецивим бледилом.

АРГАТИ,

док се све то збива, загледају у њу и жагоре по мало, пак све више, скоро грајећи,

- Ево је !
 — Глè је !
 — Јест удесно красна !
 — Није залуду кивна Вила на њу !
 — Одгони Грке !
 — Љута је с мегдана !
 — Љут мегдан беше, када носећи се
 хриди оваке ваљаху !
 — Уморна
 и сад је од њег !
 — Не може да збори !
 — Разгледа што ли ноћас с Вилом сруши !
 — Ал нас не жали, који с каменом се
 бочимо рад ње !
 — Од кама јој срце ! ..
 — Гојкова љубо, злокобна лепото !

ГОЈКОВИЦА,

која их с почетка, замишљена, није ни слушала, од једном, као да је задњи јаки клич разбуди, и као да у један мах све схвати, зачне да трепти од неког унутарњег гађења, и пркосно и тврдо прекида своју ћутњу и њину грају,

- Докле ћеш, о, поводљива пучино,
 да се за сваким повијаш ветрићем,
 да сама себе бајкама и лудиш

и стравиш ? Устај отуд, у очи ме
гледај, и са мном поносито збори !

АРГАТИ,

грунути њеним изазовом као шаком у ребра, скачу спремно,
грабећи алате и вичући немило према њој.

- Јес', ти си она, рад које се страсмо !
— Ти зиде зидаш, и ти зиде рушиш !
— Ископница си Народа !
— Све знамо !
— Загонетка се јутрос одгонену !
— Зло по тебе !
— Уклетву собом носиш !
— И умет наш !
— Ал погибију своју !
— На теби киње светићемо дуге !
— Испаштати ћеш !
— Побећи нам нећеш !
— Више те нема !
— Свети се, освети !

ГОЈКОВИЦА,

неустрашива, непоколебива, гледајући равно у њих с гр-
чином и силно,

Не ја, не ја, већ друга је што руши,
не ради мене, већ рад себе саме !
О, не уклетву, но Сан један голем
собом од сињег донесох ти Мора,
један Сан што ће змајевитим да те
направи, да од Виле и од сваке
Силе силнији, вековнији будеш !

хитајући им у лице свој клич, као рукавицу,

Сан горд и Песму с Мора ти донесох !

АРГАТИ,

у чудном контрасту мржње и величања њене лепоте, коју сад отворено гледају, дижу претећи руке с камењем, трнокопима, длетима и осталим, и, више бранећи се од силе те лепоте која засењује, хоће да навале на њу,

— Не, не!

— Речима хоћеш да опчиниш!

— Не поможе ти!

— Докажи, покажи,

да ниси она с које погибамо!

— Не можеш!

— Ти од Виле лепша јеси!

— Погрдићемо тебе данас овде!

— Обрвице ти морске пијавице!

— Длетима ћемо стругати их тврдим!

— Зуби ти као зрње бисерово!

— Ђускијама их избијати ћемо!

— Струк ти к'о витак чемпрес украј Мора!

— Трнокопима истрагаћемо га!

— Камењем овим засућемо тебе!

— Жива л останеш, тада крива ниси!

— Не стој!

— Навали!

— Измахни!

— Удри је!

— Каменуј! . . .

КЛЕСАР,

излети и постави се преда њу, дижући високо руке и своју пријемљиву душу, и кличући,

Не. Не биј је. Песму рече
да собом носи. Дакле Вила јесте
и она, која с љутом мегдан дели!

Нахудити јој не можеш, а песма
клела би тебе, што најгрђе јесте !

ПРОТОЗИДАР,

горе, на зидини, сед, нем, као нечим учаран, стоји и мотри
што се догађа,

ГОЈКОВИЦА,

лавички, осећајући сву силу своје лепоте у њиним прет-
њама, одгурне Клесара и прилази близу бесној руљи, па-
лећи се поносито у лицу,

Клесару, макни !, и не брани ону,
којој обране не треба !

О, мрки

Аргати с гора, с кршева и с Мора,
јес', Господ мени лепоту је дао,
да Царство зидам, јесте, краснија сам
од сваке Виле, јесте, убавија
ја сам од оне што зидање руши !
Глè, гроце моје беље од мермера,
којег ми кули у темеље зидаш,
лица к'о гранит што под храпавом ти
руком у руже љупке пропушава,
недро к'о обал кремен што под длетом
твојим реч једну пламену добива,
и док у гласу убавом ми душа
пева к'о звук у плочи кама целца,
осећам да сам од главе до пете
једна опојна песма, уклесана
звезданим словом у твојем плавом небу,
валовим зубом у хриди твог жала,
блеском сунчаним на твојем животу ! . .
И с тога претња твојих се не бојим !

стајући у сред њих, који је запањено мотре,

Ево, међу вас сама ступам, стајем,
и без обране икаке, до једне
лепоте ове, што ме као тврда
љуска пребелу бајамову језгру
овија, и од зуба твога чува !,
па ко ће први да у ме загризе,
к'о каменом да размрска ме белу,
к'о трнокопом да разљушти бујну ?
О, знај, ко ову сребрну кошуљу
са мене стргне, згледаће што никад
саглед'о није . . . лепоту, белоту,
наготу . . . Руљо, не скањуј се, удри !

Иза како је на њихову суровост бацила сву мекоту пре-
доцбе једног нагог женског тела, обазире се царски по
њима, који је жедно гледају, с укоченим рукама и душама
уносећи им се у очи и у душе,

Не. Нико не сме. Нико не миче се !
Вараш се, вараш, смрти гладан ниси,
већ победе ти душа вечно гладна ;
а ја сам бео хлеб за твоје глади !
Погледи твоји сву ме младу пију,
к'о многа уста што трепте и жедне,
мисли ме твоје траже и дотичу,
к'о врели прсти што ишту и грабе,
Ћутња ме твоја милује к'о рука
љубави пуна, пуна миловања . . .

уносећи им се у очи и у душе,

Осећам, људи, један вихор врели
од вас се диже, захвата ме целу . . .

АРГАТИ,

гледају и ћуте, као опчињени њеним речима; нико се не
миче, нико не одговара, док се у погледима виде жудни
блескови.

ПРОТОЗИДАР,

чији се глас изненада извије одозго као врисак жеђи, која је у свима проговорила, све смутила и зачарала,

Од кад те знајем, ја за тебе зидам !
 Камен на камен, на мисао мис'о
 ја све то лепшу слажем. И у души
 дело сазидах нечувено никад !
 И ову кулу овде, што се твојим
 именом крсти, доградићу к'о што
 никада кула сграђена не беше :
 утемељих је и јадом и жеђи,
 поткитићу је и сузом и вриском,
 прекрити ћу је ћемером победе,
 до неба дићи : нека по лепоти
 и по виткоћи теби слична буде !;
 и очи ћу јој поставити вране,
 нек твојим налик буду!, и ко год је
 сагледа, нек га красотом очара,
 к'о ти што својом очараваш чари !

ГОЈКОВИЦА,

која је претрнула и пребледила опет сва, још више, окренув се Протозидару, и разматрајући га,

Зидару, ко си, који тако збориш ?
 Од твога збора прелази ме језа,
 к'о од међаве што снег бео сипа !
 Белош си и стар, моју кулу зидаш !
 Откуда стиже ? Видех ли те икад,
 ил чух ? На душу сур ми спомен слази,
 к'о на мајину ведру облак мрки :
 белошких једних очију се сећам
 из детињства ми, првог девовања,
 што девовање у чемеровање
 праметну мени !

с гласом пуним трагичног сећања, откривајући део своје душе,

Беше у Неретви,
 код нас, кнез Мракош од шездесет лета,
 белош и сед к'о овца, к'о вран грабљив,
 и у ме дете стар се загледао,
 и у мога ме искао бабајка.
 Но, јер за стара не даше ме младу,
 на Море сиње он се одметнуо,
 галије трао и морио људе
 од грдна беса. Говоре, да своју
 сагену белу и непобедиву
 именом мојим окрестио беше;
 и кад к'о грдан галеб у бокове
 лађа се кљуном оштрим задираше,
 да моје име галиоти с весла
 језивим кликом зваху и кликтаху.
 И тако име с грозом и пропашћу
 црном ми свеза! С тог изгубих име,
 и именом се оног чија јесам
 крстим, да на зло и на погибију
 злу не сећа се, тепајући мени!
 Но, не поможе страшном старцу грдно
 беснило, нити по греху ме доби! . .

ПРОТОЗИДАР,

у још већем заносу, као пјан од сама себе,

О, ко сам да сам, за те једну зидам,
 за хлеб лепоте твоје!

АРГАТИ,

који су с паником слушали, на те његове речи, као захва-
 ћени његовим заносом, пролеме са силном галамом,

— Красна!

— Красна!

— Моћна си!

— Руке укочила си нам!

— Реч ти и топла и мека к'о усне
убаве твоје!

— Пред лепотом твојом
све снаге трепте к'о зелен јасике!

— Крв свака врије као извир вода
у лугу!

— Мис'о поје к'о славујче!

— Љубо свељубо! . . .

— Лепото! . . .

— Победо! . . .

НИМАР

Благоденни, што Но
благороденни, који Сја
јер Царство врду на долне

ЛОНИВНИ

као онај који се на свјетле, двојеним

Нимар Раде!

НИМАР РАДЕ

У свјетле се с јунаком и својим отаџбином
буди, узвишени, Царство, који је с једне стране
као да је восторена бодина, мотри на какав је не
моном

Све благородно!

Једна видна једна видна
е која се види и подвигу јуна

Док они тако замичу, док се задњи њини кликтаји, које она, остајући сама, бледа, замишљена на свом пједесталу од разбацаног камења, као статуа Замишљене Победе, слуша, губе у камењу, наилази Раде Неимар, стар, сед, с дугом, белом косом и брадом, у дугој, зеленој долами и са шестилом у руци. Уза њ иде Дијаче, које носи лабудово перо и замотане пергамене и планове Града. Хладан и неумитан као Удес, он приступа темељима великог Дела, благосивајући и пресуђујући свечано,

НЕИМАР РАДЕ,

Благословени, што се с Камом хрву !;
благословени, што Подвиг подвижу !;
благословени, који Скадар зиђу !,
јер Царство зиђу на догледу Мора !

ГОЈКОВИЦА,

као онај који се иза сна прене, двојбеним гласом,

Неимар Раде !

НЕИМАР РАДЕ,

уоставља се с Дијачетом, и својим старачким очима запажа бледу, узвишену Градитељку, која га с два дубока ока, као два растворена бездана, мотри, пак закључује неумолно,

Све благословено ! . . .

Једина једна неблагословена,
с које се зиди и подвизи руше !

ГОЈКОВИЦА,

јер је одвећ грубо буђење, тврдо,

Још увек збориш, Неимаре Раде,
као да не знаш, и као да знати
не хајеш, што к'о и ја знаш и видиш !

Обухватајући га цела својом речју, једнако као мишљу,
као погледом,

Да ; цео живот кам до кама зидаш,
међ камењем ти окаменило се
срце, мисао посињила као
крш сињ, па и реч са уста ти врца
к'о оштра шкриља са камена твртца !

НЕИМАР РАДЕ,

стоји непомичан, нем, као камен којему по њеним речима
наличи, као онај ко је своје рекао и нема што да дода. Пред
тим ђутљивим каменом просева Она племенито, као ода њ
заструган кремен,

ГОЈКОВИЦА,

Но, мо'ш ли знати, и мо'ш се сећати,
стар Неимаре, кад Самодржавље
у крв огрезе, кад Честити Царе
под грешном руком, под Вукашиновом,
паде, и када сва властела кавгу
закавжи, а најљућу и најгрћу
три мрка брата, три Мрњачевића,
којима љуба и снаха се зовем ?
Обалише злу уставе, ломљава
језива наста, свак на своју страну
затегну, и последње стиже време ;
док гнев Народа, крв своју лочући,

к'о морска, страшна пијавичина се
узвитла, клисну, да Мрњачевиће,
да сву властелу, к'о жртвене јањце,
покоље, да још несрушено сруши,
и све у крви разгази и греху!

Тражећи својим речима као с прстима очи његове душе,
које јој се чине заклопљене,

Ко беше, што глас Књига Староставних
тад чу к'о гласак чеда из утробе ?
Ко беше, којој глас омлечи груди,
рашири срце, видовитом душом
начини, к'о груд, душу Мајке Свију ?
Ко беше, што крш голи, Море сиње
наше и сваку грудуну земље наше,
к'о да под својим криоцем понесе,
зачу, где жалним вриштајем се гласе,
вапе ? Што са свим осећаше, са свим
јад јађаше ?, у којој све у Царству
свој ехо нађе ?, која свем се озва
и Дело заче, свој циљ к'о свагдањи
свој хлеб жвачући . . .

НЕИМАР РАДЕ,

није даље нема седина, већ такнута њеним врелим дахом
као шупља хрид вихором, проговара, и одиста је његов
говор као говор леденог камена, с ког тврди напис говори,

Господ тако хтеде,
да једна ти се на крај Царства нађеш,
к'о ситна шкољка украј бурног Мора,
која све шуме, хујања пучине
у себе прима, и до свога века
жубори њима ! . . .

Јест. Ти Дело спаса
смисли. Ти дозвола Вукашина, који

куну и достојанство царско носи,
и Угљешу, што небројено благо
к'о змај љут чува, и Гојка, што војске
води ; ти три најстрашније, најпушће
стихије једна окупи и маче,
и са мном и са народом аргата
грађење заче ! Град претврди овде
дизати поче к'о кршево срце,
да из њег једног по једног властелу
укротиш, Народ смириш, темељ Царству
сљуљан утврдиш и лепше но икад
беше саздаш, а с огњишта свог Клетву
одагнаш . . .

ГОЈКОВИЦА,

хтијући закрити својим гласом, као свиленом завесом,
његове задње и даље речи, све тише, све више се суспре-
жући,

Знајеш, дакле, добро !

НЕИМАР РАДЕ,

као горе,

Знајем ! . . .

Ти заче, и ти не можеш дочети.
Зидање зидаш, зидано се руши,
и, место Дела, ти Недело градиш.
Зићући Скадар шест година дана,
шест јада свему живому изида ! . .
Мрњачевићи, удесно колено,
о свему мисле, о злу само раде :
што Града дању сгради се, то ноћу
с Грцима својим ил Вукашин или
Угљеша мукли разгради . . .

ГОЈКОВИЦА,

Знаш и то,
давно . . . к'о и ја што знам !

НЕИМАР РАДЕ,

Знам!.. А Народ,
ког ројевима на зидање гониш,
у зноју свом се и у кињи затра,
све верујући да то Вила руши ;
но, све то љуће сипајући клетве
на оног, с кога оби се и струни,
што зле му судбе сакупио у се,
к'о кобни опал све злослутне блеске
поноћних звезда, и не оставља га . . .

ГОЈКОВИЦА,

Све знаш . . . И све шест лета са мнош, за ме
ти зидаш !

НЕИМАР РАДЕ,

Знадем! . . . И да нечувено
зло које бива с тебе једне бива
и с греха. Јер за тобом једном сва три
грешином букте !

ГОЈКОВИЦА,

стресав се сва, као онај ко је леденом руком за раме до-
хваћен, но суспрежући се још, и с нечим чудним, заго-
нетним у гласу,

Све знаш, старче, све што
неумитно са овим Делом бива !

Па, до чег, дакле, дође, до чег ја још не могох ? До тог, да благослов јалов свој свему делиш и сваком у Граду овом, а мени јединој га кратиш ?

НЕИМАР РАДЕ,

још свечаније, још неумолније, и не дајући се омести прилази свом циљу,

Ја дођох до тог да реч једну речем :
доста је игре и доста је киње !
Која зачето не можеш дочети,
својим проклетством к'о уроком тешким
снагу Народа свога не спутавај ;
остави ово зидање, и иди !
Народ ће сам да зидање доврши,
јер довршити он га и достојан !

ГОЈКОВИЦА,

праснув у чудан, прекратак смех, који зазвони као нагло растргнут и о земљу треснут низ бисера,

Ха — до тог, дакле, допуза, седино !
Но, вараш ли се, вараш, ти, што зидаш
од века, мртвом том мером мерећи.
Премери зиде, цркве, манастире
широким Царством, све премери њоме,
ал мене једну не премери никад,
у којој Народ и снови и зида,
и која у њем од векова градим !
Мниш, дакле, да сам јаловица, која
зачне а која повити не уме ?,
мниш, да сам она, што у тврдом недру
ва плод криоца свог млека не има ?,
ил можда она, што рођено своје
на раскршћу је оставити спремна ?

Реч теби кажем : пре нег роди мене,
 мајка се моја престави ; од мртве
 нађох се жива. И јер хране њене
 немах, млеко ме вучице планинске
 дојише. С тог ми оста, да к'о мрка
 вучица и ја урличући рађам,
 и да што зубом ја захватим својим
 не пуштам, нит се људске хајке бојим !
 И с тога Дело не остављам ово !

НЕИМАР РАДЕ,

тврдо,

По Аргаству се већ којешта ћука,
 и сиротиња прети. Задњи час се
 ближи . . . Ја руке дижем !

ГОЈКОВИЦА,

О, већ знадем;
 већ гладна руља на мене насрну,
 и већ је гладну ја нахраних хлебом
 лепоте своје ! . . Јер ја лепа јесам,
 стар неимаре, ја Најлепша јесам ! . .

НЕИМАР РАДЕ,

још тврђе,

Данас и сутра можда мога, али
 дуго, до скоро моћи нећеш ; и тад
 погибја тебе и све твоје овде
 чека !

ГОЈКОВИЦА,

одзвањајућим гласом, као дирнут племенити метал,

Погибја, велиш ? О, старино !
 Но, знаш ли да Погибја мени сличи,

да моје очи, моје лице има ;
и сгледам ли у огледалу себе,
да видим њу, к'о она мене ! Па ког,
дакле, да ја се стравим ? Себе саме ?
Јер, само име моје је другаче :
Победом, ко ме знаје, зове мене !

НЕИМАР РАДЕ,

каменски удесно,

Казују кажу Књиге Староставне :
Иста ће бити Погибја и иста
Победа, што ће дозидати зиде.
А ти та ниси, јер и сама рече,
да, једна, другој, тек налична јеси.
Имена пак се погрешити даду.
Ти их погрешити.

ГОЈКОВИЦА,

као горе,

Видовитим људи
залуд те зову, јер видовит ниси !
Видиш, да оба брата за мном, која
љубом се трећег зовем и до века
звати се мислим, жеђу страшном жедне ;
видиш, да са том њином жеђу, као
челичним ланцем три пребесна реса
свезана сва три довех, држим овде ;
видиш, да један другога се боји,
а оба мене, да са Гојком својим
Град не доградим и два друга сурвам,
па сваке ноћи зидано ми руше,
и Народ лажу с некаковом Вилом.
Али не видиш, да у уклетому
колу се свога ланца увек врте,
и да то бива док треба да бива,

па ми о греху некакову бунцаш.
А коцку ли ја своју чарну хитим,
све рушење и обртање преста,
мирно се зиди дозидаше ови !

НЕИМАР РАДЕ,

грубо,

Паклом се играш, а што он захвати
то пепелом и рушевином рађа !
Тако моћ твоја онемоћа тебе.
Јер, с немоћи ли није те злу пушташ
да бива, онда с чег пушташ да бива ?
О, не, оклевај ! Клушко свог проклетства
размрси, иди !

ГОЈКОВИЦА,

са заносом,

Јере једна са три
хрвем се, јере троје, а не један
Град нашег спаса доградити има,
и јер час мој велики још не дође,
немоћна теби призирем се, старче !
Но, када голем куцне, згледати ћеш,
што никад спор ни снівати не знаде,
Победу свуд присутну, неумитну
судију сваком, и њима што руше !,
која ће овим зидима и Граду
и Обновљеном Царству да свој горди
печат удари, печат од вечности,
печат, што сву ће загонетност и сву
убавост, сву непобедност вијуга
мојега лица имати !, јер једној
мени Победа наличи толико,
да она јесте ја, ја она !

НЕИМАР РАДЕ,

најгрубље, хитајући коначни ударац на њен узвишени жар,

Појмих . . .

Зло твоје тебе изазлило срамно !
Све штогод бива, бива, јер у греху
најогавнијем, грезнути ти мило !

Ударена је ужарена жена, жена снова, подвига и лепоте коначно, кратко, као шаком посред прсију. Њој се нагло прекида дах ; но, она га надчовечјом енергијом повраћа, гледа око себе као онај ко је из црне ноћи зовнут ; па, скупив сав понос и гађење своје неоскврнуте душе, и одаљив се од њега, хоће да пође. Али, окренув се још једном к њему, позива га, казујући му своју наглу одлуку.

ГОЈКОВИЦА,

Ја зовем тебе, седи Неимаре,
зовем вечерас у Дворове своје !
Разумем тебе. Дотужало већ ти
зидање, мемла камена очију
старачких теби већ се дохватила,
па свакојаке утваре привиђаш ! . .
Вечерас у свом Двору сва три мрка
Мрњачевића састанути хоћу.
Коцка ће једна неумитна пасти.
Реч једну уста прозбориће моја,
али удесну. Од ноћас се зиди
рушити неће ! Знај, аргаству кажи :
од ноћас камен мушке снаге пити
неће, јер с Вилом задњи мегдан делим !
Вечерас тебе зовем, Неимаре !

Одлази, занемив, беља од камена, са својом великом одлуком, која тежи више но живот ; док је Неимар непомичан, замишљен, оком испраћа. Прође једно време, након кога се он свечано обрће Дијачету,

ДРУГИ ЧИН

ШТО ГОД БРАЋА ЗА ДАН ГРАДА ЗГРАДЕ
ТО СВЕ ЗА НОЋ ОБАВЉУЈЕ ВИЛА!

У Двору Мрњачевића Дворана Заједничког Огњишта је огромна мермерна просторија на сводове и ступове, која завршава широким Доксатом, што га невидљиве степенице растварају светлости и полазницима. Тамно модри сводови испуњени су живописима наших Цара и Угодника, и сребрним звездама, као древна Рајевина без дафине, у коју су се они сакупили на божански договор о удесима свог Народа; ступови од ружичног мрамора, с капителима у којима цветају српске руже, изгледају венци који вежу то небо са земљом; дочим Доксат, сав од белог мрамора, као и под, попут големог оквира, захваћа у се Скадар у градњи и сав његов питоми, осунчани зреник. На средини Дворане је ниско сгњиште, од зеленог мрамора, попут малог жртвеника, на њему златан Змај, зламен огња, око њега три златне столице Троје Браће, празне. С десна води ходник у Краљеве Одаје, а с лева исто таква два у Угљешине и Гојкове.

О смирају је сунца. Оно баца у Дворану последње, заруделе зраке, што пале мрамор, злато и сребро, док у сводовима већ оживљује сумрак. Сат је, у који душе хвата лаган умор и сумор, сличан сну у којем се не спи, већ немо прислушкива говор унутрњих туга и жеђи. У једном куту Доксата, на догледу свог Дела у градњи, седи Подвизатељка, лепи гениј и чувар опустелог братског огњишта, нема, непомична, уз ћерћеф и везиво. На њој је раскошна туника ружине боје, од Сиријске свиле која по гдекад баца на модрикасто, под вратом растворена, дочим је око паса стеже сребрн једноставан појас, а око чела сребрн облук са смарагдом. Кад се дигне, она у својој красној одећи с безбројним борама, дава призрак жеравице с које

полизује модар пламен, спремне да све око себе запали. Али, док седи, с главом ослоњеном на руку, у двојбеном положају као да спава или да премишља, она има сав изглед једне лепе Сфинге, коју задњи сунчев блесак оживљава и хоће немој да даде реч.

У полукругу, подаље од ње, на девет сребрних сто-чића, седи Девет Дворкињица у белом, везе сребрну жицу, и пева испод гласа. Широко њишући се, песма белих де-вица бива све тиша, док напокон не замре.

, Везак ми везла Гојковица млада
од златних жица и бисер сузица ;
у њ ми жал срца свог увезивала :
по златну жицу, по бисер сузицу ‘ . . .

Како песма замре, девице се обзиру на Непомичну, над-вирују се и убаво ућуткавају.

ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА,

— Пссст !

— Спи ?

— Не спи !

— Јест, спи !

— Сања, снови !

— О чему снови ? . . .

— Рано рани Госпа

наша, кад редак њој да хлебац дели !

— Пре зоре и пре јарка Сунца !

— Па се

уморна врати !

Док тако испод гласа ћућоре, као јато беле птичади под материњим крилом, једна се тихо диже и из далека је заљубљено проматра. За њом се исто тако дижу све остале, купе око ње и надвирују, правећи миришљаву киту златних и русих глава.

— Поубава ли је

у сну !

- К'о и на јави!
 — К'о пуповља
 ружиног прегршт!
 — К'о Пролеће што спи!
 — Приклонила глашицу!
 — Њена глава
 чарна!
 — К'о крило чарнога гаврана!
 — На бели лакат!
 — О, пребели лакти!
 — Благо ти снази коју они грле!
 — И спи, и сва сја!
 — О, бајно сијање!
 — К'о Даница к'о Сунчева сестрица!

При том њином дивљењу, при ком је речима готово љубе, Најлепша се лако гане и као да уздахне. Попут роја белих лептирки, такнута дашком ветра, сав се рој белих девица зањише, презне, устављајући дах; кратка је пауза, за којом опет почну све швиторити тихо, тихо,

- Пст! . . .
 — Пст, уздише!
 — Уздише?
 — И данас?
 — Зли сан уснула!
 — Можда у сну плаче!
 — Пречесто у сну плаче!
 — Од кад, овде
 с деверима и с јетрвама дође,
 јоште се никад млада не осмену!
 — Боже, рад чега?
 — Деверови мрки,
 а јетрвице завидне лепоти . . .
 — Можда што Госпи на жа' учинише! . . .
 — Ја мним, у себи да нечисте крви
 има, к'о свака лепота!

- Крв таква
 жедни, пољупце многе иште!
 — А њих
 мало!
 — Војвода вечито са војском!
 — С тог крв је мори, и стога сне грдне
 увек јој гради! . . .
 — Па да покушамо,
 да од ње снове грдне одагнамо?
 — Разблажимо јој крвцу!
 — Дä, дä!
 — Хајдмо!
 — Плес Крви Вреле да јој одиграмо!
 — Овамо!
 — Скупа!
 — Зачињи!
 — Полако!

Оне се све прикупљају тихо, подаље од ње, и зачињу Плес Вреле Крви, у којем засишћу њену лепу фигуру с далека страсним пољупцима, загрљајима и гестовима. Диже се један топал вихор белих одећа, лаката и тела, један ружичан облак жудних уста, један блештави талас жарких погледа, и нешто жедно лепа почне да живе у зраку, да заноси, праћено замагљеном музиком жарко заљубљене крви.

Међутим, дубоко замишљена Лепота, као такнута и вођена тим страсно лепим, макне се и полако устаје, увек обрнута Граду. Али, кад се као у магичном сну одврне од Града, све то красно, жедно замре при сусрету с њеним бескрајно лепим, загонетним и трагичним лицем.

ГОЈКОВИЦА,

чије су очи свраћене унутра и готово не запажају збуњеност и неред белих девица, следећи своју мисао,

И вече стиже, и ћути к'о уста
 што спремају реч тешку . . .

запажајући сметено јато, мирно, благо,

Похитите,

дворкињице ми и убавило ми,
склоните овај ђерђеф и везиво;
тежу ми жицу рука ће да везе!..

ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА,

сналазећи се : неке хитајући и склањајући ђерђеф и везиво, неке прилазећи јој и вијући се око ње,

— Зар спала ниси ?

— Зар те разбудисмо,
владико наша ?

— Много ти скривисмо !

— Много уздиса свој везак везући !

— Мишљасмо усну, кад ти рука заста !..

гледају неке везиво, које су дохватиле,

— Докле извезе ?

— Светитељу жално
питање сврши !

— Одговор не заче !

— Овде јој рука пребела клонула !..

и одлазе, док остале гучу,

— А студена си к'о да санак тежак
усну !

— И бледа, пребледа !

— К'о Туга !..

ГОЈКОВИЦА,

благо, али с хладом на души,

Не, спала нисам, него Светитељу
Молбу везући у очи сам Сну се
свом загледала. Од тога ми лице

пребледи бело, од тог облак чело
прекри и језив умор душу стиште.

ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА,

као горе,

— Зле, очи, дакле, Сан твој има, Господе?

— А лепим њега зваше! . . .

— Не, ти нешто

сакриваш нама!

— Нешто мори тебе!

— Откри нам тајну тугу што те мори!

— Ми чари знамо, ми чини имамо,
што сваку тугу разгоне!

— И твоју

разагнаћемо, разведрити тебе! . . .

— Ал ти не збориш више с нама!

— Ти нас

сад заборављаш!

— С чега, реци?

— За што?

— Што ти скривисмо, чим те увредисмо?

— Оче и мајко, смилуј нам се, кажи! . . .

ГОЈКОВИЦА,

такнута тим њиним убавим неразумевањем, топлом ми-
лоштом и љубавним пребацивањем.

Нисам, о, нисам вас заборавила,
птичади моја и цвркуте бели!

Али ми срце скаменио један

опој камени, очи заледило

виђење једно камено, и речи

отежа тешки кам ког до сад мотрих!

И плакати бих, ево, и кликтати

хтела, ал суза за плакање немам,

к'о ни циктаја врелог за кликтање ;
 већ нема стојим испред себе саме,
 и немо питам, питам оно, чему
 одговара не находим . . .

ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА,

- Претужно
 збориш вечерас !
- Загонетно збориш
 нама к'о Љубав !
- Сама себе кињиш !
- У овом Граду живога не има,
 што тебе бајну не милује !
- Нема
 груди што тебе убаву не жуди !
- И зиди тврди за тобом би хтели,
 па се ваљају !
- Војвода у недру
 носи те као од злата јабуку !
- Девери к'о струк мирисна босиљка !
- Јетрвице те и воле и траже
 к'о од урока љубавнога траву !
- Све те на белом свету једно другом
 завиди, граби, к'о дар од милоште !

ГОЈКОВИЦА.

која се почиње мрачити, патећи све то више од речи њине
 милоште, у којима је једна истина, баш она која је мори,

Не, не зборите тако, не зборите,
 и не морите мене, дворкињице !
 Речи ме ваше од милоште, као
 с потаје ножи рањавају, боду !
 Јер ви не знате, јер ви загонетку

не знате грдну, пред којом ми душа
к'о уплашено птиче стоји, пита . . .

као да се опет обраћа сама себи, док су оне немоћно за-
ћутале,

Ходим ли пољем, повија се трава
за мном, оком ли загледам се чарним
у камен сињи, камен помиче се,
станем ли међу људе, штркљају се
људи к'о помахнитало говедо,
све са мном живот невиђен добива !
Уклетву л тешку, ил благослов божји
на себи носим то од свог постања ?
Мој Боже, за што лепоту ми даде ?
За зидање ? ил за рушење свега ?
Ја питам Бога свога, а Бог ћути,
све око мене неумолно ћути, —
а дани хите и Удес се спрема,
а зидати је ред и борити се !
О, ко ће, ко ће одговор ми дати,
ако ли себи не дадем га сама ?

Ућути она на час тешко, и свраћајући поглед све то више
у се, заборавља на Дворкињице и не види оне, које су се
без Ђерђефа и везива вратиле и које се с осталима запре-
пашћено гледају. Налази и сагледа она саму себе, пак, иза
једног часка мекоте, којој се међу тим невиним и топлим
пролећима, што је обожавају, била предала, буди свој
пркосни понос, с којим као с оштрим ноктом задире у сту-
дено лице свог Удеса и говори,

О, дати ћу га, дати себи, свима !
Јер сврху л своју можда данас не знам,
ја себе видим, ја се препознавам
у огледалу моћном, у очима
свег живог овде, у кретању ствари,
у свем што гледам, ја се млада видим
и пут свој зријем к'о и лепоту ми !

Ал ти, ал ти, о, Удесу свемоћни,
 слеп јеси, себе не видиш, јер ја те
 убавим кретом свог ружичног палца,
 к'о уметник што снови и што ствара,
 градим ; и с тог господар мени ниси,
 него ја теби, и с тог могу да се
 осмехујем ти к'о ситну детету !
 Ах, плакати ли, кликтати ли не знам,
 ја смешити се знам, ја смешити се
 удесно знадем и заповедати
 царски : о, ствари, бивајте, идите !
 Час кратак једног питања је био.
 Са осмехом га ја бележим својим.
 И, ево, сва се смешим, смешим, смешим !

Одиста гране на њеном лепом лицу нешто загонетна, попут
 осмеха, што извире из најдубљих дубина њеног узвишеног
 бића. То је удесни осмех Лепоте саме себи. Дворкињице
 га не схватају, преварене су њим, и услобађају се као пре-
 пелићи, који су назрели били орловско крило, но што је
 прошло.

ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА,

— О, да, да, мајко, ти нам се вечито
 смеши !

— Само се смеши !

— Осмех лицу

твом приличи к'о шара цвету !

— Нема

ничег на овом свету, што му красну
 наличи !

— Радост свег је живог !

— Опој

свега што види !

— Живот је живота !

— Смеши се, свићи!

— Сијај нам, Осмеше!

ГОЈКОВИЦА,

е једном страховитом трагиком над самом собом,

Осмеваћу се, о, осмеваћу се,
к'о што се нико још не осмеваше;
осмеваћу се над животом и над
смрћу, до века осмевати ћу се;
и лепши и божанскији од туге
мој осмех сјаће, сијаће у свету,
и о њем Песма збориће и људи! . .

ДЕВЕТ ДВОРКИЊИЦА,

збуњене су њеном трагиком и осмехом, што траје, но не
греје, већ страви, и кому ни једна земска ствар није равна
Оне се делом, онемљене њим, обзиру и одлазе Доксату,
одакле мотре, а делом, привучене његовим трагичним сјајем,
као беле лептирке лучи која гори, вију око ње, замирући,

— Ал ти се чудно смешиш!

— Удесно се

смешиш!

— Твој осмех и греје и леди!

— Мори к'о љуто Сунце!

— Од њег мремо!

— Опијене смо њиме, мремо!

— Мрући

песму о њему испеваћемо ти!

— Нек у њој вечно живи!

— Нека из ње

на смрт опија! . .

— И Војвода Гојко,

кад с војске дође, нек је чује!

— Нека
мре од љубави, к'о и ми!

— О, ти се
само смеши, ми песму певаћемо!

— Појући мрети! . . .

Но, не отпочиње трагично опчињени део девица песму о божанском Осмеху, јер оне с Доксата нагло закликћу и полете према њој, на што оне које су се виле око ње похите Доксату, те настаје убава пометња, која се претвара у једана топал урнебес.

— Војвода! . . .

— Војвода

Гојко калдрмом на свом вранцу језди!

— На добру коњу добар јунак!

— Мајко,

весели нам се!

— Ево ти твог Војна,
радости ево! . . .

— Коњ три копља у вис
скаче!

— С калдрме оштра искра врца!

— Ево, већ стиже испред Бела Двора!

— Осмехом својим чудним га дочара!

— Зар нећеш преда њ ишетати млада?

— Срце ти трепти к'о јасикин листак!

— О, љубави, о, жељно састајање!

— По Доксату те јунак оком тражи,
а тебе нема!

— Нема му сунашца!

— Узде му прима слуга Голубане,
и јунак хита!

— Ал ти не мичеш се!

— Ал ти си бледа !

— Што је теби, мајко ? . .

Чаробни је Осмех на лицу Трагичне нагло угасао, и оно се опет прекрило својом лепом студеном загонетком без одговора. Она слуша Дворкињице у сред топлог вира њиних кликтаја, нема, непомична, прбледа. Но, унутарња је борба пред првим одлучним двобојем код ње кратка. И, како се гласови стишају и девице је стану запањено мотрити, она се кроз нагло уђутало бело јато упути према Доксату и степеницама. Ту се на рубу заустави, обрне њима, и даје им немо знак да се разиђу. Пак силази.

Пауза је.

Кад мене, на степеницама се опет појављује Она, с Гојком.

Први Мрњачевић је води за руку, сав под оклопом и стамен, као прилика чврстога Града, која живи у дубини њене душе, но, с мрњачевићском крвљу у говору, која увек колута међу дивљом љубављу и мржњом. То је прва угаона, храпава и немирна стихија њеног зидања, коју она учарава својом лепотом, уобличава својом силном речи, доклесав дијамантским длетом свог божанственог погледа.

ГОЈКОВИЦА,

прелазећи свечано Доксат и Дворану до Огњишта, с гласом као вихор меког пролетног пелуда, с очима као два извора модрог пламена, која говоре, завитлавајући око себе и њега чаробни вир своје лепоте и милоште, у неколико махова,

Уморан ли си, мили Господару ?
Хол ми и мрк к'о мрка орлушина,
што небом суре облачине купи,
од раног јутра до мрклога мрака
силу и војске под Мрњачевићев
под барјак јатиш !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

нагло, гушећи се неизрециво од нечег,

Зар опет ? Зар с нова ?
Зар још би гуком заводничким груд ми

препуну ти да преливаш, милоштом
 својом да снагу онемоћалу ми,
 к'о цвет злим ветром опаљен, немоћаш,
 и врачарским погледом својим лик свој,
 к'о лик дуката царскога и златног,
 што мити, губи, у душу би да ми
 увлачиш, митиш? . . . Зар и данас?

ГОЈКОВИЦА,

увек не сметена, увек с неком светлом загонетношћу у
 себи и речи,

Мрк ли

вечерас си ми, и још мркије ли
 преговараш ми! . . . Но, почини љуби.
 Оклоп ти тежак, железо!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

као горе,

Не оклоп,

и не железо, него груд рођена
 моја ми тешка, коју ти обузе,
 и тешке чини твоје тешке, с којим
 опчини мени понос и оружје,
 претешко братство несбраћено ово,
 око ког чари свеђ удесне чараш,
 и овај мир, чајање ово вечно,
 ког хоћеш ти, пун злобе, јаловости
 и пун срамоте моје, к'о дан летан
 пун загушљиве омарине . . .

ГОЈКОВИЦА,

кушајући благо да се од њега отпусти, увек с истом игром,

Па, да

вином те служим, да пехар испијеш,
 јуначку душу разблажиш . . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

не пуштајући је, већ цептећи,

Испити,

да, испити, но, тебе целу једним
махом, и тебе искапити до дна,
жив тобом се отровати и мртав
оживети се тако . . . Знати, мимо
мене да више нема те, да својим
недрима белим, но, страшним к'о страшни
темељи овог Града, срце, душу
мени не гнечиш, не сатиреш; и што
мрзим, да са мном мрзиш . . . Бити ко бех
увек, не онај што се ради тебе
свеђ слепим прави неделима њиним,
док један другом Грке и грех сваки
подмеће, и грађење ово пречи,
а оба смртно уже мени и свем
мом око врата намичу, и моћи
замахом једним свог мача и гнева
сваком мзду своју дати, конас овог
уклетог Дела, које конца нема,
не чекајући више . . .

ГОЈКОВИЦА,

загледајући му се њуним погледом у очи, неизрецива.

Војеводо,

с тебе твој понос неукротив сикће,
к'о са змајића огањ. Познајем те
по њему. Гојко Мрњачевић јеси.
Мушког нестриљив чина, узор Делу
мојем си, душа коју у њ удишем! . .
Но, руке ти ми кршиш . . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

који је под њеним неодољивим погледом надвио главу над њену убаву, дохватио и стегао чврсто и другу њену белу руку, цептећи страшно,

И видети

опет те љубу мени, мајку мому
породу, а не љубу овом камном
Делу, за које живиш, ког лепотом
својом с Доксата овог ваздан храниш,
и, Пазифа, Мира, ил козна које
ново и грешно чудо, с новом страшћу
за камен студен, подаваш се њему,
у њ ми се цела претвараш, камениш,
нестајеш . . . и загрлим ли те, у мом
загрљају те нема, погледам ли
оком те, оно испред мене стаје,
и целивам ли жедном усном тебе,
његу целивам и њих обојицу
мрска у њему и смрт своју . . .

загрцавајући се сав, као онај који умире а неће да умре,

Дело,

што измеђ мене и тебе се мукло
диже, и к'о кукавичје копиле
у туђем гнезду, живи, и љубави
мојој те пречи, више ми те не да,
и бесмртном те прави, док ја смртан
остајем . . .

сав над њом, сав страшан, указујући зубе, као онај ко би
њима да нешто угризе, прикоље, уништи,

Оно, што из твог погледа,
из целе тебе руга ми се подло,
но, од чег се к'о враг од часног крста

данас одричем, одступам далеко,
али за вазда . . .

отпустив се и отступив од ње,

Дә! . . .

Он занеми, седа у златну столицу, и дубоко спушта главу
под својом срамотом.

ГОЈКОВИЦА,

сва измењена у лицу, с потамнелим погледом, гледа га неко
време немо, пак, бледа, бледа,

Мрњачевићу,

што изусти? . . . О чему сулуд сикну? . . .
Каку одлуку то к'о ковач мрки
нож од потаје скова, с којим по сред
срца би мене? . . . Дакле, са Зидања
овог би хтео?

но, како клонули држи спуштену главу и не одговара,
непомичан, као да га је са задњом речи живот оставио, она
речима, као рукама, куша да ли је жив,

Пред час, кад к'о буран
вучић кипташе, завијаше холо,
к'о да би зубом оштрим да прикољеш
грцање своје с нејуначких дана,
по поносу те твојом неукротивом
знах : беше кам најтврђи мог Зидања !
Но, сад, по твојом немоћном сиктају,
по ударцу ког из бусије спреми,
не познам тебе !

претварајући се сва у један моћан поглед,

Ево, погледом те
тражим, но, тебе не налазим, више,

буктињом жара свог осветљујем те,
 но, на њему те не видим! Куд оде? . . .
 Куда ишчезе понос најзгољнији?,
 ко маче кам најтежи мог Зидања?,
 где нагли први који овде стиже?,
 о, који од трих гордих први клону?

јер се он никако не миче, она га кличе,

Мрњачевићу Гојко, где си, где си!?

ВОЈВОДА ГОЈКО,

стресајући се од тог поклича, но, не дижући главе, и као
 бранећи се од ње руком,

О, не мучи ме, не напаствуј више!
 Већ ти је залуд, све ти је залуду!

и злослутан, као притајали зубр, који би да боде, спушта
 он руку и извлачи из корица свој дуги мач, пружајући га
 гола између себе и ње, с врхом на земљу,

Од сад бар себе умећу да браним! . . .

ГОЈКОВИЦА,

осетив га жива и увек једнака, опет се озарује својом
 светлом загонетношћу, и примиче му се неустрашиво,

Мрњачевићу Гојко, тебе кличем!

готово ишчекујући да у сумраку кресне варница његова
 поноса,

Од тебе нигде ни гласа ни трага
 у павечерју овом удесному!

с подсмехом у гласу, који зуји као врх мачев по брусу,

Оштрицу једну тек назирем светлу
 између себе и твог сена! Погле,

а ја оружја не имам, до блеска
погледа свога! . . . Да их укрстимо!

надносећи се нада њ, као онај ко нешто драгоцену тражи,

Мрњачевићу, погледај ме! Једном
рече, да твоји поносити снови
у мени тело добише и очи,
и гледнеш ли ме, да њих гледаш живе! . . .
Но, ни главе не дижеш? Ни у мач свој
не уздаш већ се? Знаш, да у мени је
оно што челик твог мача не сече?
Ах! . . . Земљи клону над змајима змаје!

осећајући по његовом немом цртању снагу својих речи,
још му једном заплусне понос њима, као живом жеравом,

Једин, што Царство расклимано наше
раменом својим к'о Атлас старинско
небо подупре, док властела подла
сагледавши га усплахирише се
к'о плашљиви јагањци испред рјса,
јунак, што мегдан са Селџуком у сред
Тракије спрема, да слаб запад спасе,
и на век овај к'о крвави печат
да име своје упечати холо,
Србаљ, што Бизант на умору својим
моћним животом оживити хтеде,
млад бог, што један Сан имаше, који
љубави моје пламне му вређаше,
вечерас мртав клону, мртав клону!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

који је, дирнут у живо своје, међутим дигао главу, и гледа
је право у очи, страшан, сасма пригушено, једва говорећи,

Леш ли сам зазбиљ што труне, да тако
нада мном кукаш? И дахом ли својим

челик мог мача растопити можеш,
 кад ми се тако примичеш? Вила л си
 одиста ти, о којој овде збори
 све живо, када десница ми моћна
 још не смрви те, већ к'о опчињена
 још стоји, јоште чудесно те штеди?

клиснув са столице, и сакупив у задње своје питање све
 оно што га мучи дуго, дуго,

Што иштеш више од мене? што тражиш?

ГОЈКОВИЦА,

и не ганув се с места, гледајући га неустрашиво у очи, и
 зачињући једну окрутну вилинску игру, полако,

Ја иштем, тражим . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

прекидајући је задихано,

Реци, реци једном!

Откри се мени ко си и што иштеш!
 Нађох те саму мору на обали,
 где Сунце гледаш, и жар ока свога
 о жар му мериш. Рече, да имена
 немаш и име своје теби дадох,
 и одведох те љубу дому свому.
 Но, никад не знам, љуба ли си мени,
 или душманка неумољива ми! . .

ГОЈКОВИЦА,

као горе, прекидајући га,

Ја тражим, иштем . . . Но, од тебе данас
 не тражим можда више!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Ал, што ? Кажи !

Јер, место златне из недра јабуке,
с првом милоштом, првим целовима,
један Сан камен пружи ми, и овде
доведе мене, и, ево, шест лета
мамиш ме њиме и очи ми сениш.
О Зидању ми и о Тврђи збориш,
а овде вечно руши се, ковари ;
о љубави ми једној за ме једног
гучеш, а њих два крвника ми ваздан
за собом вабиш ; и о нечувеној
слави биглишеш мојој, а мој понос,
моје јунаштво грехом грдним, ког већ
назирем добро, сенчиш, и свега ме
гаравиш . . .

ГОЈКОВИЦА,

уносећи му се у лице и у душу, с неизрецивом игром,
Ти би . . . да ти се откријем,
дакле ?

ВОЈВОДА ГОЈКО,

с једном страшном гримасом на лицу, као онај који се дави,
Дә, дә . . . Јер, док то видим, знадем
све, и док пуштам да ми звучном речју
својом крок смрти неизбежне глушиш,
још зламен моје немоћи, проклетства,
кому злуреди душмани се цере,
овим вечним и јаловим зидањем
удараш овде јасан, видљив свима !
И кад у задњем, претпропрасном часу
са себе страшне збацујем ти чини,

и бар братоубиством неокаљан
хтео бих да мрем, кренувши одавде,
не даш, и још од мене нешто иштеш !
Па, реци, дакле, што то тражиш, иштеш ?
Што ишту Виле, пре него одлете
од оног, кому чедо породише ?
Више нег живот ? Више него љубав ?
Како то страшно искање и тражбу ?
Збори ! Вечна си Загонетка мени !

ГОЈКОВИЦА,

свесна своје чаробне игре, откривајући своје вилинство,
једним с почетка лаким виром речи, који ће да се завитла,
захвати га и понесе опет,

Ја Одгонетку једну себи тражим.
Тражим Реч-Дело, и ја Вољу тражим,
што ће да овде Град тврдињу једну,
каке у Царству до сада не беше,
дигне к'о Гору Господњу, и са ње
реч несложним племенима изустити,
реч своју тврду !

Ја тражим Јунака,
што ће да наше ћесаре, деспоте,
протосебасте, спатаре, велможе,
из ње трезноћи научи и миру :
да неког сина Припчева, што к'о псић
из скута оне Немањићке лајка,
но, напред не сме, заплаши ; да оба
Дејановића, што к'о кокошари
јастреби у брањевине нам слећу,
размахом својих орлушинских крила
у тиморине њихове затера ;
да оног пустог Алтомановића,
што се к'о гладна штука у језера

залеће наша, на ости свог копља
 силног набоде ; и Дубровник, што се
 к'о плашљив мишић са Угрима шапће,
 шушњем оружја свога у рупицу
 стера, да из ње виркајући Митров
 Данак му броји; и друге . . . Јунака,
 што цело Царство именоване својим
 крстити, својим именоване к'о зором
 крвавом небо превући, именоване
 што премца у нас не има !

И тражим,
 (заборављиви, чуј, не заборављај!),
 ја Вила тражим себи Побратима,
 ал змајевита, тражим себи равна,
 што ће да једном силну војску крене,
 и на Марицу пане, заставама
 к'о орлујским је крилима закрили,
 и Османлији у утробу к'о рог
 тврд се забоде и леш му смрдљиви
 ногом у Бело Море гурне ; што ће,
 (благосовена, о, јуначка жећи!),
 да другом војску победничку крене,
 у Бизант ступи, и док базилеус,
 западом блуди, помоћ свуда иште,
 и док светина гладна га к'о Спаса
 клицала буде, палеолошку му
 нудећи круну, и не обазрев се
 горд на њу, да у Буколеон уђе,
 почине уз рик лава злаћаног,
 пев златних птица, ал не спи, жив не спи ;
 већ, што ће трећом своје и ромејске
 војске да крене (о крила, о, змајска !),
 и да у густу Азију закрочи . . .
 У Азији су царства небројена,
 бисерја, блага, чуда невиђена !
 На рушевини древног Бабилона

ЗИДАЊЕ ЗГРАДА

име њу своје чудно њему касти!
Видеће, да сам она што бех у све
веке, и коју свак живи зајуди,
ал која њега јединога избрах . . .
Да њему, што ће круне, жезла десно
и левом руком да дели, никаке
круне не треба, до живога венца
белих ми руку . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

ухваћен, опијен величанственим њеним Сном, сном свију
лених амбиција и поноса из тог времена, од ког вртогла-
вица хвата, — сасма другим гласом, пуним потмуле жеђи,
не осећајући се њене вилинске игре,

Па, добро . . . Па, зар ја
не бех што први с тобом овде дођох ?
Зар Сан то није мој, којем темеље
ударам овде шест предугих лета ?
Но, мржња њина, њино коварење,
тек да се ништа не почиње, камо л
дочне . . . Ил нисам ја . . .

ГОЈКОВИЦА,

упадајући му у реч,

Не. Ти то беше:

Ал више ниси, ниси !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

изненађен, грунут по сред прсију, препоносан, присту-
пајући јој нагло,

Што ? Што кажеш ?

Како то мислиш ?

ГОЈКОВИЦА,

Велим, да ти беше
Онај, ал више ниси! На по пута
ти клону! . .

продужавајући своју окрутну игру, тврдо,

А ја бих да Оног нађем . . .
Он постоји и чека . . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

још изненађенији, још поноснији,

Ко? Где чека?
Ког мимо мене? Реци, смеш ли!

ГОЈКОВИЦА,

Смем! . . Он
постоји, и он чека овде! Доста
да оком кренем, ту је!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

дохватајући је за обе руке и грчевито их тресући, кратко,

Ал ко? . . Ко је?

ГОЈКОВИЦА,

Доста да реч изречем једну, Он ће
да се укаже! Јер у овом Двору
и Он бди, сваки миг ми ока прати . . .
Мрњачевићем и Он се назива!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

сав над њом као да хоће да је загуши, грцајући кроза зубе,
као тигар на плену,

Ха — дакле, тако? Дакле, сумња моја
не беше залуд? Дело ово беше

тек образина греху ! . . О, проклетства ! . .
 Ал, не ; ни један Мрњачевић, докле
 ја русу главу носим неће . . .

ГОЈКОВИЦА,

смотана у страшно клупко с њим, неумољива,

Хоће !

Вечерас снагу спреми и оружје !
 Коцка ће моја неумитна пасти
 украј Огњишта овога ! Вечерас
 овде их сазвах оба ; и ти трећи,
 зовем те, дођи, да чујеш и видиш !
 Реч једну Господ голему у мене
 сићану врже, и кад је изустим,
 ни пиљак више од пиљка се овде
 помаћи неће, рушење ће стати,
 и Град ће мој да коначно се дигне ! . .
 А ти, одиста л вољаше ме, к'о што
 збораше, тебе још молим да . . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

не чујући више ништа, не разумевајући више ништа, изван
 себе,

Докле,

вај, докле још се одважити смераш ?
 Но, не !

он пушта њене засужњене руке, и с мрачним инатом у
 зубима, којег је стискао као црно птиче које цичи, он се
 новлачи колико носи његов дуги мач и спреман је да сече,

Већ часа за избор свој немаш.
 Већ откри себе целу, већ те познах
 добро. То доста . . . Још ти тренут један
 давам, да на смрт себе спремиш ! . .

ГОЈКОВИЦА,

напуштајући од једном своју окрутну игру, с нечим неу-
страшивим, но неизрециво топлим у целој себи, гледајући
га лицем у лице, очима у очи, душом у душу, и задишући
га својом лепотом као да му живот повраћа,

Збиља ?

Час пре ти сикну Загонетка да сам
вечита теби ! Мислиш, да вечерас
ти одгонену мене тако лако ?
Вараш се, вараш ! Није давно, није,
што и ја Творца свога питах : зашто,
зашто, о Боже мој ?, а Бог ћуташе,
ћуташе страшно, и одговор моћан
даде ми само куцај мојег срца ! . . .
Чуј, реч ћу теби рећи : јест, мрзи се,
руши се овде, пропаст једна спрема ;
али ко руши, себе руши, ко о
глави ради, себи ради, не Делу.
Бог Дело ово у мени доврши ;
и што се зида, тек је салик камни
мене живе, и што год бива, бива
јер тако треба да бива . . . И тако
ти клоњиваш, и на реч моју жив ми
ускрсаваш . . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Ах, дакле, опет чини
ти би да својом подлом речју бациш ?
Но, не поможе теби ! Рађе Богу
свом се помоли !

ГОЈКОВИЦА,

као горе,

Јунак ускрсаваш,
вечито будан, на све спреман, страшан !

Но, не видиш се ускрсао, јер твој
 властити зор те заслепљује! . . . Ти не
 видиш, да Сан мој, Дело моје, сан твој
 и дело твоје јесте ; и док мниш да
 мрзиш, ти волиш, волиш нас толико,
 да рађе би нас самрти предао,
 нег пустио да без тебе се дивни
 остваримо ! А не знаш, да погодив
 мачем нас својим, рођено би срце,
 рођено недро просукао своје . . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

ни на небу ни на земљи, стишћући зубима још једном свој
 гнев који као да цичећи замире,

О, Безимена, ако л до сад увек
 главом се својом и мојом играше,
 с чег пред смрт речју играш се ?

ГОЈКОВИЦА,

Јер нећеш
 оком у око с нама да се згледаш !
 Јер, погледав нас, к'о у огледалу
 сагледао би себе, препознао
 змајевит себе, видео и никад
 заборавио више : да ти јеси,
 ти само онај кога тражим ! . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

руком преко очију, као да скида мрену која га је слепила,

О мој

Боже, мој Боже !

ГОЈКОВИЦА,

неисцрпива, не дајући му одахнути,

Да, ако л вечерас
сазвах их овде, сву игру прекидам !
Да ово вече црно није, него
зора твог дана облаком застрта,
твог најславнијег дана који стиже !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Ти дакле нешто припремаш вечерас ?
Што припремаш ?

ГОЈКОВИЦА,

Мегдан ти с њима спремам ! . .
А ти већ сутра војску, коју до сад
прибра, хоћеш ли, мичи !

Од једном, она му нагло поднесе своје лепо загонетно лице,
као лице девице Победе,

Победу ћеш
на путу свому сустрести и лице
сагледати јој !

ширећи замамно руке на загрљај,

И венцем јој белим
чело венчати своје ! . .

ВОЈВОДА ГОЈКО,

једва одолевајући, на прагу вилинске јој замке, дохвата је
за обе руке, и сав над лицем јој које му се подноси као
пехар пун бесмртности,

О, жена ли
смртна, ил Вила била, ненадмашна

у страшној игри живота и смрти
јеси. С тог једном још овде остајем,
још чекам. Себе загонетну реши!
Ради што смисли сама; ал о греху
и о срамоти не ради; јер знади,
да задњег пута и мог је и твога,
и да челик ли мог мача такове
не сече, јунак угасићу тебе,
к'о што се виле угашују кажу . . .
овако!

Силовит, страхан, припија нагло, очајно усне на њене као
жеравица, као да пије с њих заборав свих својих отровних
сумња. Њихове се силне душе сплету у један једини црвени
узао, пољубац, који траје. Пак се раставе, он се загледа у
њене загонетне очи још једном, турне у корице мач одлучно,
и одлази.

Остаје лепа Загонетка бледа, запањена, као да је тим пољупцем сва испијена, одгоненута. Још су њене руке напола у загрљају, а глава мало у натраг забачена.

Улази ћутке шест Лучоноша, с буктињама, које задену за ступове, и чији блесак као талас запљусне непо- мичну. Сине смарагд на челу, као сјајан откривен Сан!

Како се Лучоноше удаље, иза кратке паузе, јави се из краљевског ходника, кличући, и с места заничући једно

АРАПЧЕ,

Краљ !

Одмах за њим појављује се одмерено ступајући, чврсто сабијена чета Грчких Копљаника, телесна стража Краљева, која се развија у два крила и пушта из своје средине Великог Убицу, Вукашина. Он је без оружја, једноставно обучен, само с крупним, златним токама преко прсију, које га попут неког прсног оклопа чувају, и с круном на глави, јединим зламеном краљевског му сâна. Усплахирен је, звера. Кад сагледа Узвишену, он се нагло упућује к њој, као пегави југуар к плену.

ВУКАШИН,

кратко, сухо, као жеђ,

Ти зваше ?

Но, не прима одговора, јер у исти час измили на Доксат, сав блештав као змија од хладног блеска безбројних и најразличнијих драгуља којима му је плашт начичкан, Деспот Угљеш, који кличе,

УГЉЕША,

хладно, господствено,

Од деспотства

ми хипатиси добро вече !

Краљ се с кивном гримасом на лицу с места повлачи својој чети. И док за Деспотом приступа и разређује се његова

чета Грчких Копљаника, готово закривен њом, појављује се Раде Неимар, који ћутке стаје уз један мраморни ступ, при коме се скоро и не примећује.

ГОЈКОВИЦА,

проматра све то, као да се још не сналази, не схваћа. Пак, у ћутњи која настане, обзирући се од једног до другог на њих два што се псећи гледају, тихо, прибирајући се говори,

Грци . . .
копљаници . . . С чег ? . . . Не, мегдан удесни
ја не урекох јоште !

ВУКАШИН,

једва дочекав, убиствено,

Ваистину,
Војводовице ! Но није л на мегдан,
тад на што ти нас овде дозва оба ?
Јер добро знаш, да разговора другог
међ нама двама није !

ГОЈКОВИЦА,

строго,

Овде братско
Огњиште јесте. И ко му приступа,
миром га штедрим дочекује оно
и љубављу испраћа, Господине
Краљ наш !

УГЉЕША,

змијски,

Али, ако л зва рад тог да
Краљем назовеш оног што господством
нити витештвом Краљ није . . .

ГОЈКОВИЦА,

обрћући се Деспоту, и прекидајући га нагло,

Зар - мога

лица лепота неприкосновено
закриље сваком не нуди од речи
к'о и од стреле отровне ?, зар моје
вилиство овде непрепорно јоште
не господари, гордости, Деспоте ?

ВУКАШИН,

уједен, прихвата њене речи,

Тим више, о, Владико, јер у Царству
нам закон Богом дани увек вреди :
ко недром својим себарским се дрзне
да жеђу царском ожедни, тај лице
свог Господара нек не сгледа светло
већ рад суђења

УГЉЕША,

кољући иронијом као зубом,

Да чу ли, да чу ли,

љубо нашега брата и камена,
где о закону безакоње збори,
где Сатан Бога спомиње, и онај
кога суђење божје и народско
још чека, о суђењу другом бунца ?
Облак ли један густ упаљенога
безумља, место круне позлаћене,
не видиш око чела оног, који
једном злочинском жеђу тебе жедни,
и мни да други лепше не сме . . .

ГОЈКОВИЦА,

прекидајући га као горе,

О, љут
породе кршев, о, Мрњачевићи,
о, моји страшни љубавници, вечно
на мегдан спремни мене ради, ја вас
кумим, ја иштем сада . . .

но, не слуша Краљ, који је отворено нападнут, који је као
обадом затечени зубр усплахилено спустио главу, и добро
погођен скаче у пропањ.

ВУКАШИН,

О, Отровни,
о, тебе, стално тебе, када мати
роди, љутицу змију она роди,
што у дувар одмили, докле момком
не стаса, змијску кошуљу одврже,
да опет у њу увлачиш се, кад год
теби се прохте и да змијски сикћеш!
Не кошуљу, не змијињу кошуљу,
коју леденим драгим камом чичкаш,
спалити теби мислим, остај у њој;
но, да човеком правиш се и змијски
кољеш, то теби препречити хоћу,
крваву траку, за белегу, око
врата ти светлим савезавши мачем,
тако да своју жеђ, коју за овом,
уза ме, Цара свог, жеднити дрзну,
ил прождреш и с њом удавиш се, или
с крвљу избљујеш сагрушаном!

УГЉЕША,

хладан, задире зубом још дубље, сишљући отров обилато,

О, мој
небрате брате, који заборави

ЗИДАЊЕ СКАДРА

давно, да мати под истим криоцем
жучне нас носа ; што детињство моје
не памтиш, али не памтиш ни своје ;
јер боље би се од мене сећао
и знао, да кад на свет овај дође,
првом што руком и зубима крену
к дојци не крену, него за гроце
дохвати бело родитељку своју,
што измучена муком породилском
грко ти се осмехну ! И тај осмех
уклетва беше што на теби оста ;
јер стас стасав и живот живујући,
до сада други крет рука и душа
твоја не има, већ десно и лево
дављаше од честитог честитије,
па и мене би данас ! Али залуд !
Ево ти кажем вечерас : другому,
друкчем, јуначком крету руку учи,
мач или копље узимај, ил своје
скрнавне жећи пред овом се овде
сада одричи !

ВУКАШИН,

спреман, крвожедан, обрће се тигровски хитро једном од
копљаника за собом и отима му копље, сикћући кроза
зубе,

Из процепа гујо !

УГЉЕША,

с кратким узвиком задовољства збацио је са себе свој
сјајни плашт, и још блештавији, још змијски без њега, по-
скочио је корак два према Злочинцу, тргнув из корица
свој дуги мач, који му је висио на многоструком драгуљ-
ском низу, што му се омата од рамена до бедра.

Ха !

Попут незадрживих двих планинских бујица нагли су они неумитно да се сукобе. Но, исто тако спремна, макла се од Огњишта и Она, око које се бије, и стала између њих.

ГОЈКОВИЦА,

заповедајући одлучно, кратко,

Не!

док су они застали, окамењени њеном одважношћу, као изрицајем неке чаробне речи,

О, моји деверови грешни,
о, стихије зидања мога страшне,
урок уричем : смирите се, с места
не мичите се!

свесна своје моћи,

Ја сам која клешем
божански, која бесмртном темељим
и с вама славу зидам . . . заповедам . . .
Тако . . . И сада ја сам која питам :
на борбу, на рушење, на убиство
одиста л спремни јесте, који од вас
на убиство над убиствима, који
на дело једно над делима, који
на мегдан — али са мношвом спреман јесте ?

како они зачуђени ћуте и загледају у њу, не верујући,

Питам : ко од вас мегданити мегдан
са мноме уме ? Јер ја без оружја
нисам, ја жена само са лактима
белима и с још белним гроцем нисам ;
српски јунаци, ја у песми мојих
аргата живим, окриље и крила
имам, и имам стреле које бију
дубље и жешће од мачева ваших !

Ког, дакле, мајка родила јунака
 да са мном мегдан вечерас подели ?
 док они не знају што би да одговоре, још увек не верујући
 њеном чудном изазову, она напада,

Ни једног ? Збиља, ни једног од два вас ?
 А, ако л прва своје стреле пустим,
 који вас, који први биће, што ће
 да се одважи ? Ил ни један ни тад ?
 О, али љубав, божанствена у свем,
 још божанскије заповеда :, коју
 грудима жедниш и очима грамзиш,
 ил победити умеј, или робом
 цуким јој остај, који ни погледа
 једног не вреди' . . . Ко роб, ко господар
 лепоте моје данас и до века ?
 Вукашин ? Угљеш ? Не. Ћутите оба.
 Оба робови сињи и кукавни ! . . .
 О, трећи, трећи, Гојко поносити,
 боље и љубав и јунаштво знаје !

На спомен Трећега, кога она божанственим својим дахом
 пред њима оживљава, као да се разбија чаролија коју је
 својим изазовом на мегдан, својим чудним говором била
 створила, дижу оба главе, и с нечим црним као мржња у
 зубима проговарају кратко, сваки на свој начин.

ВУКАШИН,

царски, убиствено,

Ил жена или Вила у Царству ми,
 с чег толико се одважујеш ?

УГЉЕША,

змијски, хладно,

Љуто

шалиш се, по лепоти Понајлепша ;
 јер мним, да зазбиљ не мислиш !

ГОЈКОВИЦА,

баратајући умешно својим оружјем, као мајстор од мегдана, који сигуран победе унапред поништава свог непријатеља,

О, трећи,

боље и љубав и јунаштво и знаје,
и с тога Војном мојим се назива !
А вас два, оба кукавна и оба
равна не њему, већ један другому.
Оба камени мекушци, што свому
Зидању славном угаоним хтедох,
али што прште и под огњевитим
чекићем ми се душе ужагрене
к'о податљива угибају глина.
С тог с вама, не тек лик свој победнички
да до сад уобличити не могох,
него ни румен убаву ноката
неимарских ми добро замрчити !

ВУКАШИН,

са закрвављеним очима, с рукама пуним убиственог грчења, примичући јој се, сухо,

Зар ти ? . . .

УГЉЕША,

исто тако,

Не, два пут то не рече !

Обратила је вешта Неимарка неочекивано на себе сав њихов гнев једног према другоме, као неустрашива планина облачину пуну муња. И по тој мрачној облачини крстари она царски, као сестра крилате царице висина, орлушице,

ГОЈКОВИЦА,

не дајући се омести, с пуном душом,

Јер, што

Вукашин, што се царским сâном дичи,

за црну жеђ свог и црњега срца,
што јоште царски задужбиновати,
или божански сагрешити знаде ?
С копљаницима и свитама праћен,
к'о мрк протопоп црним ђаконима
у литији, обилазити зиде
ове, високо рукама дижући
к'о крвав путир злочиначко срце
своје, легије пакости и зала
призивати, и чекати да сиђем
с висине своје у крви и телу !
К'о да је главом Нечиста, к'о да се
жељама грешним дочарава она
што греха не зна ; и кад би га знала,
више божанства, бесмртности више
грех би имати морао, нег славни
њен Сан којег девичански снује !

Дели она својим снажним крилом на двоје њихов гнев, да
лепше крстари ; јер, док Вукашин гризе под црним брковима
свој гнев, не одважујући се да нешто почне, у колико
је други ту још нетакнут, обраћа се она и другому.

И јер, што Угљеш, што господством, благом
својим се хвали, за потајно благо
свог подлог недра изгосподовати
изблаговати још умеде ? Мучки
к'о у сред заветрине блештав паук,
ком се из душе пређа греха суче,
све пакленскије преплећући жице,
драгуљску мрежу своје лукавости
и коварства широко распињати,
и чекати да у њу му се сплетем,
зачевши први са рушењем ноћним !
К'о да мушица пролетска и пјана
од сунца и сна својега сунчаног
јест она, која крилима вилинским

својим по своду бесмртности бије,
 нити животом, нит смрћу спутана !
 А дело неко, од бога ил врага,
 ал дело славно, изделати руком
 својом, прстењем златним искићеном,
 то не, то не !

Ударен је безобзирно њеним снажним крилом и други,
 што у недоумици пред толиким замахом спушта главу и
 нешто црна кука у души. Она је на висини с које вртогла-
 вица хвата. Пауза је. Она опет измахне крилом и заусти,

О, заточници срама . . .

ВУКАШИН,

прекидајући је и отступајући он ње, загледа јој се у очи
 страшно,

Не, смртна ти одиста ниси, када
 тако олако своју главу дајеш !

ВУКАШИН,

искухав своје страшно и избацујући на једном сав отров,
 као поскок који се грчи с насладом,

Па, ипак, твојој игри, срамоћењу
 конач вечерас дође : ма ко била,
 и ма какви били, једног од нас
 избирати је теби сада !

ГОЈКОВИЦА,

кратко, подругљиво, триумфално,

Ха !

ВУКАШИН,

једва дочекав, и давећи се у властитој крви,

мрети !

Ил

ГОЈКОВИЦА,

обрћући му се, као горе,

Ти мислиш, Краљу ?

ВУКАШИН,

Ил бирати,
ил мрети ! Другог излаза ти нема !

Спушта Узвишена на час своју лепу главу, као да мисли нешто ; но, одмах је придиже, и непобедива, стесна своје опасне игре, неизрециво загонетно, полако, говори,

ГОЈКОВИЦА,

А, ако л крила пустим ?

Гледају је они оба с извесним неповерењем, и док Краљ, не разумевајући је, не зна што да одговори, проговара отровни Деспот, као горе,

УГЉЕША,

Одлетићеш
нама, али и њему ! . . . И један ли
од нас те нема, не има те нико !

ГОЈКОВИЦА,

А, ако л он вечерас, сада . . . Знате,
да војску силну прибра . . .

ВУКАШИН,

појмив изненада, унезверен, усплахирен, док је Деспот ућутао тврдо,

Што? Издајство!

ГОЈКОВИЦА,

увек с истом игром,

Он војску моћну прибра кроз шест лета
ових, и, вечно будан, он бди, чека
час овај, час свој славни!

Настаје мучна пауза. Оба су ућутала, оба су пресенећени њеном замком. Стоји она и гледа их својим двојбеним лицем као загонетка. И док се устрављени Злочинац немо обазире, тражећи излаза, Деспот се злослутно прибире. Напокон, проговори хладан, отрован, грозан,

УГЉЕША,

Добро... Али

копљаници нам улазе ће све да
прече! А дотле ти си мртва! . . . Ти пре
мегдан ћеш с нама да делиш!

ВУКАШИН,

како нањуши злочин и крв, одишући,

Док жена

беше, твој мегдан не хтедох! Сад, када
аждаја по злој, по жећи се откри,
мач свој ти нудим!

Обрће се он свом Мачоноши, узима од њега и пружа јој
свој златни мач, којег она ћутке прима, пак повлачећи се,

Краљ по реду први

јесте!

Оба су у мегданској даљини, и ћуте, спремни.

ГОЈКОВИЦА,

гледајући их, неустрашива, загонетна.

Да!

Тада, од једном, у часу кад се очекује да ће она дићи мач и приметити борбу, испушта га из руке, и како тресне о земљу, озарује се неизрециво сва, и с нечим узвишеним на лицу, у целој себи, зачиње она свој прави, вилински мегдан.

Дă, такове, о, такове
 вас хођу, једни љубавници грешни
 такве вас иштем, деверови моји,
 такве вас волим, о, Мрњачевићи —
 на мегдан голем спремне, али са мнош
 једном, на мегдан приправне са Градњом,
 с Делом, с Победом! Јер ја Градња јесам,
 Победа, Дело! И ко победити
 смера ме, тај одиста пре сам себе
 побеђивати уме . . .

УГЉЕША,

прекидајући је, печално,

Мач испушташ?
 Мниш дакле тајним стрелама да гађаш?
 Танке јесу, ал погађају слабо!

ВУКАШИН,

Не, ја те не разумем!

ГОЈКОВИЦА,

не слушајући их,

Тај пре триумф
 над сваком жеђи истриумфовати
 знаје! И таков мој Суђеник горди! . . .
 Ах, он, чијим ћу именом се жена
 још некрштена да окрстим, к'о цвет
 љубављу оног кому првому се
 убрати даде, виловит од тога

мегдана над мегданима, божански
 поразити ме једну мора к'о три
 још нетакнуте војске ! Да мој први
 целов, којег са уста ми к'о вишња
 гризнута отме, крвљу му мирише,
 мојом пламеном крвљу к'о порфира
 царска и чији жар над сваким жаром
 јесте, и моћно опија и слепи . . .

При спомињању прве победе над њом, првог страсног,
 закрвављеног пољупца с њених усана, почињу да светле
 очи њима обојци, као жедним пардалима. Но, мржња је
 у њих јака као и љубав,

ВУКАШИН,

Ил божанскија можда јеси, него
 мишљах ? . . Свеједно. Сад је касно !

УГЉЕША,

Време

измиче ! . . Песму не зачињи, о, ти
 царскога грла, него мегдан !

ГОЈКОВИЦА,

не слушајући их,

И да,

с усана мојих пијући ме жарку,
 к'о што с рубина страст се зоре пије,
 жеђ једну нову са мноме испије
 жеђ бесмртности. Па, испуњен тако
 њоме и мноме, к'о млад бог вечношћу,
 да дању сија свима што по бујном
 Југу се крсте, к'о сунчевић лепи ;

док ће у ноћи к'о млад змај, од холих
 подвига сморен, сваке ноћи, сваке,
 мрсећ ми косе, што прашином звезда
 бесмртних топло миришу и сјају,
 на недру мом, девичкијем од шаре
 ружине, трудну да одмара главу . . .
 Да слуша песму љубави и страсти,
 што ће к'о жудан славуј из мириса
 моје му срце да пева, да поје,
 и памти што ноћ једна од љубави
 са вилом проведена вреди! . .

ВУКАШИН,

с разбуђеном страшћу,

Дакле,

ти мегдан збиља нећеш!

УГЉЕША,

Одиста ли

ти му измичеш, онда бирај, бирај,
 пре нег он стигне! Јер нама, ил њему
 овде се пораз ил победа спрема!

ГОЈКОВИЦА,

неизрецива,

Дä. Дä.

Остају оба мало смућени тим наглим њеним пристанком на избор. Превари се први лукави Деспот, мислећи да је стигао његов час, и проговори; али у његову говору зуји с почетка отупљени гнев, док се у заносу и самохвали не изгуби.

УГЉЕША,

Ако ли до бирања теби
и није, од живота одабрана,
ал и од смрти, јер међу животом
и смрћу увек неуморна играш,
ја иштем тебе задњег пута, бирај!
Сав Серски крај моћ благоносну зна ми,
к'о густ мед мирис липе над кошницом,
и десет града у њему под мојим
именом се намењује к'о десет
јабука златних под младожењиним!
Задужбина се Симонпетра, сва у
сребру и злату, с безброј разнобојних
окана у сред Горе Свете блиста,
к'о невеста, што са безброј језика
радости своје о срећи небеској
и земској прича! Бизант је с далека
гледа, и слуша седи Патријаре;
и к'о вешт ковач скупоцену бурму,
једну ми круну, какову на глави
нико не носа, кује! Ја то мотрим,
и ја тек подсмех набирем на души,
јер боље знајем ко цар и господар
живота јесте; и свој подсмех горди
хиљаду пута у плашт са којим се
огрћем мудро уткивам. И тако
са хиљадама подсмеха од модрог
лазура, од спинела, од опала,
од топаза, оникса и дјаманта
подсмехујем се добру и злу, рају
и паклу . . . Ал не она кћи Војихне
ћесара, што о црној ризи снови! . . .
Но, ти што с безброј очију лепоте
своје животу смешити се знадеш,
још божанскије, бисером и златом
мојим засута, осмехивати се

знала би, к'о и вече ова топла,
која на небу јавља се, да теби
наличи !

ГОЈКОВИЦА,

с гласом неизвесним, као онај ко је пред одлуком,

Дä. Дä. Ја бирати хоћу ! . .
Ал онај, на ког мој избир велики
падне, хоће ли тежину му знати
поднети, хоће л . . .

ВУКАШИН,

налетљив, превладан својом страшћу, и губећи меру свега,

Хоће, стално хоће
Вукашин Краљ и Српски Самодржац !
Не господством, не благом и не пустим
јунаштвом теби дичити се могу,
што властеличић данас сваки уме,
већ душом својом к'о љут челик, вољом
својом к'о кремен који искром рађа
и жеђу својом што к'о стрела право
свом циљу лети ! Ја знам, како једним
покретом руке царем се постаје ;
ја имам чело обло за све круне,
и чврсто, да најгрешнију на себи
понети може ; ноздре моје знају
делити крв по рују и мирису,
знам како мири отрочка и царска
знам како изневеренога војна,
(да л чу за оног Момчила Војводу ?),
не јоште како братска, ал ако . . .

ГОЈКОВИЦА,

која се у неколико замислила била, има један покрет огавности, но, превлада се, и прекида га,

О,
грдни, о, жедни! . . . Како је истина божја, ни један од два вас да до сад ни целов, нити поглед од милоште од мене, љубе брата свог, не има, и да ми лице жеђи вашој врелој наличи, јер толико жудите ме, и пре избира мога да ме нико нема, тако је истина коначно да избирати хођу!, да ће избир мој да на оног од тројице падне који јуначким и великим делом једним наткрили друга два!

УГЉЕША,

разочаравајући се,

Ти дакле

не бираш сада?

ВУКАШИН,

заслепљен својом страшћу, не размишљајући више и примичући јој се, док га Деспот кивно гледа, јер осећа да услед те Краљеве насртљивости двобој постаје неједнак,

Краљ је спреман!

ГОЈКОВИЦА,

којој ништа не избегава, хватајући маха и дижући се,

Који

од трију чудо, што изморен Народ

чека од дома Мрњачевићевог,
 исчуди, који од вас боље зубом
 властито срце загризнути знаде,
 ко боље сваки траг земске слабоће
 са душе своје избрисати уме,
 и највећу, најстрашнију победу
 над самим собом извојшти, са тиме
 овај ћу Град да дозидам и почнем
 оно рад чега од виле се беле
 у жену смртну ја преруших! . . . Казах!
 А дела ваша нова ће да суде!
 И од вечерас ја их чекам!

УГЉЕША,

пакосно, кроза зубе,

Опет

измаче! . . . Но, не поможе ти!

ВУКАШИН,

занешен, но, посумњава нешто услед Деспотових речи.

А сад? . . .

Ти рече Гојко да чека? . . .

ГОЈКОВИЦА,

Он чека

увек, на дела, на велика спреман! . . .
 А сада чујте : за знамен подвига
 нових и славних ваших, што од данас,
 што од вечерас зачињу, ја мегдан
 један леп сутра уричем у зору,
 у најранију! ; сваки вас са куле
 своје на кули мојој ће да златну
 јабуку стрелом злаћаном погађа! . . .

Можда, ко добро погоди да добру
слутњу дослути себи ; и по лепом
мегдану нек ми сврати ! . .

УГЉЕША,

Ћути мраморком, осећајући свој потпуни пораз.

ВУКАШИН,

као да премишља, али од страсти нестрпљив,

Двама ти без
сумње пораз припремаш ! Али, кому
победу ? Кому ?

ГОЈКОВИЦА,

са свом својом загонетном лепотом, од које Краљ дрхти,

Свима !

обрћући се према Деспоту испитивачки, победнички,

Деспот ћути ?

ВУКАШИН,

с извесном љубомором, viseћи сав о њој,

Но, на све спреман Краљ је !

Пауза. Мегдан је још једном изгубљен, неумитно. Она је победила својом вилинском игром оба још једном. Види то добро лукави Деспот, јер је Убица пристао на одлагање, пак се је дубоко замислио. Али Победна, свесна свог циља, хоће и његов пристанак и говори му једним говором који више заноси на пољупце но на речи.

ГОЈКОВИЦА,

О, Деспоте,
не лажу л људи да ја вила јесам,
ја стално крила и окриље имам.
Можда то и ти и знајеш и видиш.
Што дакле ти учинити би знао,
да пре избира свога не одлетим
вама ?

УГЉЕША,

поражен, понизан, али злослутно хладан, скида са себе
огромни низ драгуља, на којем му је мач висео и омата јој
њим мишице, као да јој крила омата.

Дә. Теби повезати крила
овим, чиме се свака крила вежу !

ГОЈКОВИЦА.

обрћући се Краљу, као горе,
А Краљ ?

ВУКАШИН,

спреман скида своју царску круну и меће јој на главу,

Нё. Ова к'о свет цео тешка
јест. Летит не да '!

Спутана, окруњена, жива статуа Узвишене Мајке, којој су
крила везана, но царски сѧн око чела, осмева се Триум-
фална обојици Пак, подбадајући њихову жеђ, и изричући
једну сумњу која јој из далека у души грањива, прошапће.

ГОЈКОВИЦА,

загонетно,

Можда ! . . .

Загледав се још једном у њу сумњиво, окреће се прво Де-
спот, дава чети знак, и журно, без поздрава одлази. Исто
тако Краљ.

Остаје Крунисана-Спутана сама, замишљена, пратећи бистрим оком сумњу, која јој се у души диже, као што се прати злослутан облак. Но, направив један одлучан гест, с којим као да је одгони, скида она с лаката драгуљски низ и с главе круну, полаже их полако на Огњиште, пак се упути лево к својим одајама. Како учини неколико корака, сусреће се лицем у лице са седим Неимаром Радом, који је прибијен уза ступ, нем, леден мотри. Застаје изненађена, разазнавајући га од камена и заусти,

ГОЈКОВИЦА,

Ти овде ?

НЕИМАР РАДЕ,

кратко, ледено,

Да.

Ти зваше.

ГОЈКОВИЦА,

Ти . . . све чу, све виде ?

НЕИМАР РАДЕ,

Све ја

чух, све ја видех !

ГОЈКОВИЦА,

Па, што велиш сада ?

НЕИМАР РАДЕ,

Ја чух и видех вечерас погибју
голему твоју !

ГОЈКОВИЦА,

стреса се од тог удесног гласа, који својом неумитношћу
погађа сумњу што у њој већ живи, као што чврст корак
тутњавом погађа подземни бездан који под њим зјапи.
Врло кратка је пауза, након које хоће она да се увери, и
пита

С чег ти мислиш тако ?

НЕИМАР РАДЕ,

као горе,

Јер чух и видех први и последњи
твој пораз ; јер ти неумитно руком
својом вечерас запечати судбу
своју ; и јер победу мсжда спрема,
али срамоту спреми ! ..

ГОЈКОВИЦА,

као онај који врти по властитој рани,

Дакле, кажеш . . .

НЕИМАР РАДЕ,

Грех један и злочинство једно спреми,
што ће к'о запад крвави да задњи

вој дан испрати, да к'о језив печат
запечати твој живот неизречни,
и с њиме Дело ово, ал на веки
векова !

ГОЈКОВИЦА,

Бива ?

НЕИМАР РАДЕ,

Јер ти крила имаш,
јер се, плод наших жуђења и снова,
к'о бујан зор од снажна крила рађаш,
ти мислиш да окрилатити могу
и они које грудa земље рађа !
Ти мниш да Угљеш, ван погубним блеском
својега блага, ичим душу храни,
мниш да Вукашин, мимо крви, греха,
очима пуним мрене ишта види,
и мниш вечерас два Мрњачевића
да разумеше тебе ?

ГОЈКОВИЦА,

дајући одушка тајној рани, која се у њој отворила, мукло,
више за се,

Хх ! . .

НЕИМАР РАДЕ,

они леденији, још удеснији.

Не ! Што је

земско, то пузи ; што са змијињим се
зубима на свет порађа, уједа ;
што смртно јесте, на смрт и помишља,

а злу ли душу носи, тада злички . . .
 У неком делу, у неком подвигу
 Вукашин, Угљеш наткрили знаду,
 ако ли не у злочинству и греху ?

но, Узвишена ћути, а старац постаје пророчки јасан,

Ти дакле мислиш, низ гордих подвига
 да руком својом вечерас разниза,
 па Гојка свог, непобедна у сваком
 честитому подвигу, што њих оба
 предобро знаду, на некакав мегдан
 са њима сутра тури. И ти мислиш,
 с оружјем с којим он се бори, да ће
 борити се и они, да подлегну.
 Тај убав мегдан са стрелама златним,
 мниш, биће први доказ немоћи им,
 и мниш од стида одрећи ће те се.
 Пак, помирени са судбином, једном
 за вазда, Град ће твој да мирно овде
 са тобом зиђу ! . . Мислиш, красно мислиш ! . .
 Ал, о, како се неизмерно вараш ! . .
 Не!, на мегдан ли сутрашњи убави,
 на борбу, на подвиге пристаће ли,
 нит стид, нит пораз срамни свој, нег своју
 победу виде, Гојкову погибју !

закључујући пусто, ударајући коначно, као Удес којим
 говори,

Ти натраг немо'ш, јер ти сама мегдан
 овај урече . . . пропаст ! . .

ГОЈКОВИЦА,

диже главу, и дубоко увређена гледа га неко време ; пак,
 као разјарена орлушица у наглom нападу, што удара кри-
 лом циктећи, удара она речима,

Ал, ко, ко си,
 ти, који тако неумитно збориш

мени ? Ко си, ког ја крилата јоште
не свладах ? Јеси л ти мој Удес можда,
тако сед, тако леден ? Реци !

НЕИМАР РАДЕ,

ни не ганув се,

Ја сам

онај што зидам од свога постања,
онај што Царство порушено зидам,
јер многи јесу што зидано руше !
Закон ми један, камен до камена,
сан, циљ ми једин један 'Отаџбина'.
Леден у лику и спор у замаху,
врући и већи ја од многих бивам.
Јер крилат нисам, ја видовит јесам.
И ја сам снага, али са очима.
Стар сам к'о свет и сед к'о мудрост људска.
Ко ме зна, радом неимаром мене
зове. Ти својим удесом ме сада
назва ! Можда то јесам ! Стално не знам,
нит рећи могу. Ал, што знадем, то је, —
да ја овакав тебе такву хоћу !

ГОЈКОВИПА,

ступив корак унатраг, запрепашћена неочекиваним стар-
чевим закључком, грстећи се и закривајући немоћно лице
руком,

И ти то . . .

НЕИМАР РАДЕ,

спремно, но, загонетно,

Јесте Ја, без срца, срце
за тебе добих, јер одвећ се лепа
мом оку призре. Осећај свој чувах

у души к'о у каменом ковчегу
 благо. И никад открио га не бих,
 да смрт вечерас неизбежну твоју
 не видех. Пред њом кравим се к'о кремен
 тврд пред челиком у румену искру,
 што гори!

ГОЈКОВИЦА,

евладала је брзо своје гршћење, открила своје лепо лице,
 и са задњим, нетакнутим остатком своје снаге, хвата као
 чаробни конац загонетну жеђ старчеву, кушајући да га
 с њом заплете, победи,

Ил се шалиш, ил истину
 збориш, старино ?

НЕИМАР РАДЕ,

Дә. Јере све живо
 овде једино тебе жедни, и ја,
 због жеђе туђе, једном жеђи својом
 старац ожедних. И, ево, последњи
 казујем ти је !

ГОЈКОВИЦА,

Ах, ако луд ниси,
 старче, одиста чаролије неке
 имаш, са којим победити сва три
 Мрњачевића замишљаш, и мене
 од смрти сталне, што ми час пред овим
 прорече, спасти, па тад . . .

НЕИМАР РАДЕ,

Дә. Последњи
 по реду, задњи по снази и жуди,
 први ћу тебе имати !

ГОЈКОВИЦА,

Но, о мом
спасу не збориш, ни побеђивању
њих три, па како мниш ?

НЕИМАР РАДЕ,

хладан, страшан,

Ја знам да живу
не могу ; дакле, имаћу те мртву !
То и иштем ! . .

ГОЈКОВИЦА,

како је старац изговорио задње своје речи, као да почне да се досећа нечему, загледа се замишљено у његове ледене очи, у којима нема ни трага страсти. Пак, налазећи у њима нешто сасма друго, обузета једном страшном језом, с промењеним гласом, говори полако,

Одиста љубав твоја
од овог света није, старче, када
тако ми збориш ! Ни страст у очима
не назирем ти, по којој би сенку
греха ти реч разастирала. Лед сам
с њих бије. А лед девичански љуби !
То љубав јесте, ал љубав за мртвом,
не варам ли се ! . .

ућунав на час, пак, прекинув се, с грозом у гласу, и тихо,

Но, ако л ни мртву
ја себе не дам ?

НЕИМАР РАДЕ,

с леденим погледом, који дубоко испитује,

Ти победитељка
до сада у животу беше !

ГОЈКОВИЦА,

хладна, хладна, као онај кога живот оставља,

Али,

ако л разумех тебе, ако л самрт
не плаши мене к'о ни живот? Ако л,
не презајући пред туђом, ја ни пред
својом властитом не презам, тек Дело
велико своје да остварим?

НЕИМАР РАДЕ,

Тада,

одиста тада победитељка ћеш
у животу и смрти ти да будеш!

ГОЈКОВИЦА,

с једном студеном страшћу, од које трнци пролазе,
Победитељка над собом, над тобом,
над свим?

НЕИМАР РАДЕ,

Да!

Пауза је.

Причиња се у њој Узвишена као јадно лептирче које
је спалило крила, па стоји мирно, већ намењено смрти По-
кушава она напокон, још једном да полети, прекидајући
паузу, но, то је само болна резигнација.

ГОЈКОВИЦА,

Онда, како, Неимаре,
љубави својој одушка ћеш да даш?

НЕИМАР РАДЕ,

Јер чело твоје биће одвећ сјајно,
ни мртва ја се усудити нећу
пољубити га . . .

ГОЈКОВИЦА,

с неизмерном трагиком, полако,

Већ, што ?

НЕИМАР РАДЕ,

полако, свечано,

Сретан бићу,

тек целивајућ скут ти и рукаве,
да те к'о Ћивот пресвети у Књигу
удесâ нашег намученог Рода
положим старац побожно !

ГОЈКОВИЦА,

уздигнута над животом и смрћу, над старошћу, над грехом
и над собом, ућутала је опет. Пак, дохватајући један врх
свог рукава, подноси га старцу, с бледилом и пуном тра-
гиком онога ко побеђујући умире, и као онај који прино-
сећи се на жртву говори : »Примите, ово је тело моје«, про-
говори тихо :

Целивај !

Послушан, побеђен и он, сагиње се седи Неимар дубоко, и
целива крај њеног рукава.

ЗАВЕСА

ТРЕЋИ ЧИН

ЗИЋИТЕ ЈЕ КУЛИ У ТЕМЕЉЕ,
ТАКО ЋЕ СЕ ТЕМЕЉ ОБДРЖАТИ!

У рано свитање, „пре зоре и пре сунца јарка“, кад светлост има сиву, ледену боју нашег трагичног крша, симболични је Мегдан. При таквој двојбеној светлости, између дана и ноћи, односи Узвишена Подвизатељка своју задњу, највећу, најстрашнију победу, која значи њену телесну смрт, али и њено вознесење у вечност, јер с њом омогући довршивање Зидања! Из те победе, као из ускр-вављене зоре која се ближи, јавиће се велико, трагично Сунце, које ће све да огреје!

Негде подаље од Гојковичине Куле, на којој у врх скеде сија златна јабука, што се добро види, намештено је попут каменог престола Мотриље. Још нема Аргата, нема Зидара, нема рада ни живота; али се, по расутом камењу, по недозиданом зидању, по скелама и разбацаним алатима осећа, да се у миру који влада ради о наставку започетог. Док на мотриљу стоје све три Љубе — Јевросима, Јефимија и Гојковица, са златним преслицама и вретенима, као три Суђенице, преду златну жицу и нешто исчекују.

Све три су под дојмом Мегдана који се спрема, и зато су им душе растворене свима потајним ранама и слутњама, као убаве долине свима јекама. Говоре оне с времена на време. Али, у тишини и очекивању, речи су јаче него обично, тешке као камење. Оне су двосмислене, и свака која се рече, засветли и падне немило, као двогуба секира која се дигне и сече. Јер иза сваке стоји мисао која се не казује, као иза горе сетан месец који не грањива!

Можда за то најлепша, најмлађа, најосетљивија међу њима не говори. Она стоји нема, сва у белини, као чиста жртва која је спремљена за олтар. Чини се њена ћутња као њен жртвени урес око лепе јој главе.

Пролази високо ваздухом, кликћући, сив соко.

ЈЕВРОСИМА,

дичући главу, но, предући даље,

Сив соко кликће небу у висини
пре нег што мегдан овај лепи поче !
Јест на зламење на неко свим трима
јунацима нам !

ЈЕФИМИЈА,

дичући главу, и мотрећи по висини,

На како, Краљице ?

са сетом на души,

Глѐ, десно крило у сокола шупље,
к'о да му два три пера саломљена
у њему!

болећиво,

Ко му сломи ? С чег му сломи ?

ГОЈКОВИЦА,

гледа такођер у висину, но, не збори. Изгледа да она и не прати соколово кликтање, већ звук њихових речи и глас свог срца, јер замишљено спушта к недру своју лепу главу, и преде, преде своју мисао и своју пређу.

ЈЕВРОСИМА,

застајући с послом, и мотрећи,

То соко јесте мога сина Марка !
 Љут Марко синоћ очупа му крило,
 јер јогуница соко учити се
 не даде, утву да не кљуца кљуном
 и да је живу доноси ; па њему
 одбеже. Сад се сећа Господара
 и дозива га у зору у рану !

ЈЕФИМИЈА,

још болећивије,

Сироти соко ! . .

ЈЕВРОСИМА,

замишљено, значајно,

Јест чудо да Марко
 свом соколу се јоште не одзива !

ЈЕФИМИЈА,

исто тако, полако,

Да чудо није зла би слутња била ! . .

Обе љубе ућуте и обе се нехотице озиру на Најмлађу, која још преде и ћути. Настаје пауза, у којој се зачује жив жубор вретена, кому зачне да одговара жубор осећаја, мисли и слутња, што се у прелама од тог ваздушног знамења и њиних властитих речи рађају.

Проговара опет Краљица, но с нечим потмулим у срцу, као с ножем у драгоцену корици.

ЈЕВРОСИМА,

Још мегдан, ево, не почиње, јоште
ни једна стрела не долети, златну
да јабуку погоди! . .

ЈЕФИМИЈА,

Боже, с чега?

ГОЈКОВИЦА,

не говори још, но њена упорна ћутња и пређење одавају
извесни унутарњи оргазам, којим она у том удесном јутру
живи. Делује то очито на друге две. Док је она сва бледа, и
док одиста наличи лепој Танати, која допреда своју нит.

ЈЕВРОСИМА,

као бранећи се од те њене ћутње, као тражећи одговор
сама себи, и дотичући заједничку рану,

Јесу кулама скеле превисоке,
јест јунацима добрано ходити,
док до врхова стрмених им јутрос
узићу! . . Ах, ах, јетрвице мила,
још повисочиј циљ то бити мора,
с ког мегдан тако орлујски уричу!
Бојим се, да вртоглавица од њег
не хвата . . .

обрћући се Јефимији, и гледајући је равно у очи,
Ти не стрепиш?

ЈЕФИМИЈА,

одговарајући више нечем у својој нутрини, него њој, с те-
скобом,

Можда . . Можда
молитва једна усрдна и топла,

што би од срца Богу до престола
пре стигла, него они врховима
страшним, на одмет не би била . . . Срца
узнемирена смирила би . . .

изненада, још тескобније,

Веле,
у сваком врху да злих чари има !

ЈЕВРОСИМА,

стресав се сва, запањено,

Мислиш ?

ЈЕФИМИЈА,

патећи очито,

У ове стално врже Вила ! . . .

Оне обе уђуте у исти мах и зауставе свој посао. И док се Јефимија побожно крсти, изричући немо молитву своју, Краљица је без живота, као онај кому је срце нагло претрнуло. Осети се тада, у ћутњи која је настала, како се коначно родила и живи неизбежива, велика и тешка Слутња ! Кроз најкраће време оне обе инстинктивно осете потребу да је омету речима, кад не могу молитвом и мислима, и обе се истовремено обраћају Трећој. Говоре оне пригушено, с душом у зубима, као онај ко зачиње борбу на живот и смрт.

ЈЕВРОСИМА,

С чег ћутиш јутрос, Најмлађа међ нама ?

ЈЕФИМИЈА,

У ћутњи л сниваш, у сну л свом уживаш ?

ГОЈКОВИЦА,

као онај кога немило буде, као из неког другог света,
с нечим чудним у гласу,

Дà, дà, ја ћутим, ја снивам, и у сну
ја свом уживам . . . Но, од уживања
к'о да ме срце заболети хоће . . .
Нешто ми чудно јесте . . .

ЈЕВРОСИМА,

без даха,

Можда слутиш

што год ?

поправљајући се, и правећи очит напор,

Ћад срце добро неко слути,
болно се оно призире, да после
радошћу својом лепше се опаја.
Јер срце вара к'о пролетско сунце,
што се у облак скрива да изгрева !

ЈЕФИМИЈА,

помажући је искрено у напору, но, тичући у другу рану,

Вара, измара . . . И што млађе и што
лепше, то лепше и то немилије ! . . .
О, нит би Бог, нит Правда божја дала
да бол болује срдашце, што Царство
болно нам собом к'о са лековитом
извида травом, и мир и ведрину
поврати њему с благосовом божјим !

ГОЈКОВИЦА,

патећи очито од њених речи, са зенама које се шире и
с гласом који добива призив гласа видовите,

Једна се љубав претвори у целов,
што гукаше :, мир, благосов божији

и здравље Царству преболному . . . али
 нико је не чу, нико ! . . О, мој, лепи
 сне, који грдниш, туго, што радујеш,
 радости која ридаш, како, како
 ли се зовеш ?

ЈЕВРОСИМА,

правећи још један напор, и хватајући се њене речи као
 утопљеник сламке,

Не више Сан, већ Дело !
 Најлепше Дело у временима нам !
 Јер кавга беше од краја до краја
 Царстводржавља, и већ шест је лета
 не има црне ; но, шест пуних лета
 све живо, ево, грдну заборавља,
 и аргатајућ и душом и руком
 зида и гради победу и славу,
 и чудо спрема, ког спасењем зову . . .
 Шест лета Вила рушила зидање,
 но, седмог, ево, прве ноћи мрачне
 не руши више, устрајношћу твојом
 побеђена ! . .

ЈЕФИМИЈА,

с дахом који се прекида,

О, јетрвице мила,
 кака те слава невиђена чека !

ГОЈКОВИЦА,

патећи још више, сва загонетна,

Јест, чудо бива ! Очај тешки збори
 речима среће, док премиру срца !

Седмога, ево, прве ноћи страшне
не руши више Вила, побеђена . . .
Ал чим, ал чиме ? . . . Једна слава чека . . .
Ал ког ?

неизрецива у својој патњи, коју једва савлађује,

О, моје јетрвице љупке,
топло зборите ! . . . Но, кажите мени,
с чег слава црној погибији сличи ?,
с чег рујан исток крваву западу ?,
и с чег благослов придише на клетву ?
Ја одговора, ја не умем дати ! . . .

Згледају се обе љубе запрепаштене, као оне које су изгубиле реч. Но, проговара,

ЈЕВРОСИМА,

правећи задњи напор,

Уморна јутрос призиреш се мени
од дуга бдења кроз толике ноћи.
Ти збориш као она коју тежак
сан обхрвава. Ти би спала, кћери ?
О, мезимице !

ЈЕФИМИЈА,

исто тако,

А мегдан тек сада
почиње лепи, венац твому Делу !

ГОЈКОВИЦА,

гушећи се од њиних двојбених речи и милоште, са свом трагиком болне загонетке, која је близу свом одгонетљају,

Речи ће бити двогубе секире,
што полећући гроца ће да секу,
што их рађају ; душе ће љубећи

гристи к'о кује побешњеле ; живот
 топли са хладном мешаће се смрћу !
 Тако бол рече . . . Тако би . . . О, грозе ! . . .
 Мегдан тек сада почиње, а ја бих
 уморна спала. Опочивала бих.
 Тако, плаштем би милоште се ваше
 чудне прекрила, уснула дубоко,
 не будила се, само снове снила,
 к'о Ноћ, што с косом пуном врелих звезда,
 снива, и у свом зачиње криоцу
 оно што дан ће светли да дозрије.
 И можда сан мој, мој вечити санак
 мир значио би бури и благосов
 уклетви, венац Делу ! . .

ЈЕВРОСИМА,

не одолевајући више, и губећи равнотежу,

Тужно шумиш,
 вире радости ! Реци бољку што те
 потајна мори . . . Не. Не реци . . .

милујући је по коси с руком, у којој је трепет као да дави,
 и дотичући збуњена трећу, најтежу рану,

Јер у

боли још лепша, још убавија си,
 к'о рубин који властитим се жаром
 замагљује, да убавије сија !

ЈЕФИМИЈА,

исто тако, хватајући је око паса,

О, кад бих рука и уметник била,
 у мрамор бих те уклесала сетну.
 И сета твоја грејала би више
 нег радост !

ГОЈКОВИЦА,

пробледив неизказано сва и готово укочив се под њиним миловањем, кратко, тврдо, као онај кому је оштрица забодена по сред срца, но увек овијена с њима у клупко милоште,

Ал тад . . . Али тада, кому бих наличила ? То ми кажи. Реци !

ЈЕФИМИЈА,

пометена, очајна,

Победи, што пролазност, ништавило ствари проматра ! . .

љуби је у сред чела.

ЈЕВРОСИМА,

исто тако, целивајући је, као онај ко целивајући умире,

И коју све воле,
све обожава, целива . . . к'о и ја ! . .

ГОЈКОВИЦА,

остала је на час скамењена од њиних неочекиваних пољубаца ; пак се отме, истргне из тог уклетог клупка, и вриштећи као дуго суздржавани врисак разбија урок, скида завесу притворности, отварајући се, одгонетајући саму себе с трагиком која се не да изрећи.

Вај ! . . Пољупци вам прже к'о челици усјани, речи пале к'о жеравке, мисли вам море к'о скривене чини !
Не. Не скривајте, не укрштавајте крсте, отворте се к'о затворена врата, душе, у којим безданови потајни слутња, очаја и мржње

неизречене одјекују, зборе!

заносећи се сва, као у свештеном бунилу,

О, признајте (ви знате!) ко сам, којој
лице наличи лицу Победину;
Погибјом, мојим именом ме зовте!
И не презајте; судите ме, пре нег
мој неумитни Удес мени суди,
грех бити неће пред Богом ни људма! . . .
Ево, ужетом претварања мучног
вашега гроце овијам, зубима
патње га ваше повуците чврсто;
склонићу главу на јастуке своје
лепоте тврде, на два недра бела,
и задњи грцај изгрцнути, што шум
благослова ће захвалног да има!

док је оне неме, запрепаштене мотре,

Не чудите се, не, не гледајте ме
тако! . . . Ја мрети морам, да од своје
уклетве тешке, од лепоте смртне
очистим се, да ускрснем и живим,
не у пролазном телу, већ у песми
бесмртној, к'о што истинске лепоте
живе! И тад ће савршенство бити!
Све мржње ће у љубав једну да се
слију, све туге у радост једину,
и све ће тад да истински ме љуби! . . .
Ви нећете? Ви вагате? О, Боже,
ког ти ћеш да ми пошљеш, што ће хтети?

Чује се из даљине страшан тресак, праћен големом виком,
из које се извије један једини мрачни глас, као вапај, према
кому она, као пророчица која види, дигне руку и упре
прстом.

Ког чујем?

И док оне све три стоје тако неме, запањене, окамењене, као три Каријатиде под теретом своје несреће, коју сад добро осећају, указује се пред мотриљем црн, са својим штапом и својим гавранским гласом Грабанцијаш. Он приступа к њима, кличући свечано.

ГРАБАНЦИЈАШ,

Вила љута рече : ето,
три брата јесте, три Мрњачевића !
Који ће од вас животом и крвљу
јуначком својом да некрштен темељ
крсти, и више Град рушити нећу ?
Ал муком мучи Вукашине Краљу,
пониче ником Деспоте Угљеша,
тек јунак беше Војевода Гојко !

ЈЕВРОСИМА,

осећајући, но, не разумевајући, и прекидајући га, без
даха,

Што кажеш ?

ЈЕФИМИЈА,

у исто време,

О, што ?

ГОЈКОВИЦА,

не пита, јер погађа све ; и, бледа, скамењена на свом месту, она само гледа у Грабанцијаша, који се сад њој обраћа, као да јој одговара, с гласом у кому је сво црнило ноћи која је минула.

ГРАБАНЦИЈАШ,

И њег више није !

Под најхрабријим под Мрњачевићем
јутрос се скеле сурвале високе,
засув са њиме темељ и гнев Вилин !

Озиру се друге две, запрепаштене, онемљеле и оне, на њу скамењену, која знака живота од себе не дава. Оне не знају што би, и не налазећи у свом срцу ни речи самилости ни храбрости, већ можда само задовољство тајно што несрећа на њих равно није пала, бежећи од ње као од окужене, оне се коначно откривају обраћајући се господствено једна другој.

ЈЕВРОСИМА,

О, чу ли мене, моја јетрвице,
нешто ме кано заболела глава,
тебе здравље, преболети не могу,
јутрос понеси аргатима ручак !

ЈЕФИМИЈА,

Јетрво моја, госпођо Краљице,
нешто ме кано заболела рука,
тебе здравље, преболети не могу,
нег ти збори најмлађој јетрвици !

Окреће се Краљица као да би да рече нешто немој, што никако није утеха ; но, на лицу оне је један страشان грч, који леди као смрт. Не усуђује се Краљица ни да писне, већ се без речи, без поздрава упућује и одлази, а за њом Де-

спотовица ; док их Узвишена Жртва немо испраћа својим погледом безданим као пропаст. Како оне зађу, она се с истим тим грчем на лицу и безданим погледом, нема, ледена, окреће Грабанцијашу, који је проматра својим црним очима, па, као да одговара неком њеном немом питању, наставља сам,

ГРАБАНЦИЈАШ,

Синовац Марко, што се туда нађе,
по скеле снагом и мишкама диже,
а друго пола откопава, тражи
ујака свога, и све љутит кличе :
Бог велик јесте, о греху се ради !

лукаво, мало тише, њој, чији се поглед на њему укочио,
прилепио,

Бог велик јесте, о греху се ради :
целу ноћ Грци скеле растављаху,
па састављаху њих !

но, од једном занеми и он, као учаран магичном моћи ње-
ног страшног погледа,

Пауза је кратка.

ГОЈКОВИЦА,

проговара напокон кратко, силно, као онај ко је иза страш-
ног мегдана,

Тако. Занеми ! . . .

ГРАБАНЦИЈАШ,

ћути и гледа је забездекнут, но, у његовим очима је једно
ледено питање.

ГОЈКОВИЦА,

једва предишући,

Ко рече, Врачу, теби да то кличеш ?

ГРАБАНЦИЈАШ,

још црњи, још пакленији,

Видех што би ! Па мишљах да ти . . . с њима
двама удеси . . . И сам склопих Слово,
којега Народ чека !

ГОЈКОВИЦА,

осмехнув се кратко, језиво, пресецајући тим посмехом као
сабљом његову реч,

Ха !

као онај, кому се уз један једини крик срце откинуло,

Изврача !

прибирући се,

Иди ! . . Но, јутрос служити ћеш мени !
Доста си кавзи служио и греху
сваком ! . . . Кад сунце гране, ти ми дођи,
да Слово ново теби дам од Виле,
да га понесеш аргаству и дану !

тресући се сва као од грознице,

Видиш, ја трпим пророчки и Словом
великим трудним ; родићу га дану
овом што свиће, јер божанство у ме
силази, и јер час големи стиже !

падајући у свој пророчки занос,

Ко ме гледаше, самртничким оком
тај гледати ме неће моћи . . . Одвећ
сјаћу !

Гледајући је зачуђено Грабанцијаш узмиче натрашке, док
га она прати својим очима које га не виде, јер су под страш-
ним догађајем свраћене све у се, у најнутарњију нутрину.
И као под неком магијом, он под њеним пророчким погле-
дом ишчезне.

Узвишена је остала сама, неко време ћути, као да прислушкује говор своје нутрине, или божанство које у њу слази и које ће од сад печатити сваку њену реч и сваки њен гест. Пак, с другим, топлим, али крвавим гласом, који носи на себи сву њену интимну трагику, бацајући све то више своје осећаје, као зрње тамјана, на жртвени огањ, да божанство што пуније сиђе, говори,

ГОЈКОВИЦА,

Мој Боже велики и страшни,
дакле, тако ; то одговор језиви
јесте божански лепому питању,
које у моје смртно тело врже ?
Злочин, грдило, кому равна није !
Јест, истина је, ужасом лепота
рађа, наличје бесмртија пакô !

с прекинутом душом и животом,

Мог војна . . . мога Гојка више није !
Жеђ мојих жеђи, узор мог Подвига,
ког са зидањем обожавах дугим,
к'о младог бога, данас мртав ! Мртав ?
И можда руком мојом гурнут да са,
скеле се сурва, и с њим Дело, и све ! . .

хватајући се руком за срце, као онај ко би да олакша себи
бол и да се сабере,

О, ја те питам, срце, питам тебе,
препознаваш ли у судњем се часу ?,
јеси л ти веће ил бол што уједа
с хиљаду уста ? Одјаукни, врисни !
Мо'ш ли ти веће да од сама вебе
будеш, о, срце, да одговор даш ми :
хоће л дотећи у мени лепоте,
да собом ово грдило покрије ?

и остане она на неко време са својим страшним питањем на
устима, на којима је сконцентрисан сав бол и јад њене
душе, као сок и пламен бесмртног сунца на крвавој јагоди ;
пак се залети према страни, откуд се је зачуо тресак,

Али можда сам Удес, занешен савршеном њеном лепотом у том часу, хоће да јој одговори. Јер како се она залети, неочекивано, готово нечујно, испадне на мотриље и стане преда њу Велики Злочинац, Вукашин, још топал од греха и пун зверске жеђи.

ВУКАШИН,

Ево ме !

ГОЈКОВИЦА,

сагледав га ненадно, закрива очи руком, као онај што нешто одвећ грдна не може да гледа,

Ти ?

ВУКАШИН,

Ја на рочиште дођох,
ког ми урече ! Дођох, дослуђено
добро за мегдан да одмегдањени
од тебе примим !

ГОЈКОВИЦА,

без снаге, тражећи одговора,

Добро . . . и ти ? . . .

ВУКАШИН,

злочиначки отворено,

Јесте !

Ти рече : који од вас боље зубом
 властито срце загризнути знаде,
 ко боље сваки траг људске слабоће
 са душе своје збрисати умеде,
 ко највећу, најстрашнију победу
 над самим собом извојшти, тај . . .

ГОЈКОВИЦА,

осећајући како јој њен властито нож у срце улази, спушта
 немоћно руку с очију, које заклапа, и има један једини
 одговор, реч, издисај,

А . . . а !

ВУКАШИН,

видећи је немоћну, с цинизмом звери која зна само за
 своју глад, закреће нож у рану,

Тај бех ја ! . . Јер ја, к'о бог заљубљени,
 не стискох зубом срце, већ прегризох,
 не збрисах задњи траг слабоће људске
 само, већ снагу надчовечну открих ;
 свој зуб ко' печат ударајућ добар
 на живот свој, ја најнемогућнију,
 најјезивију победу однесох,
 и слутњу себи најлепшу дослутих !
 Рођеног брата, Гојка, цвет поносни
 бурне нам крви, коју ти загрча,
 згнечих, поништих, у смрт црну сурвах !

док је она полумртва, окамењена пред толиком навалом
 зла, и док више нема ни речи, ни издисаја с којим би да
 одговори,

И другом пропаст неизбежну спремих !

ГОЈКОВИЦА,

ево, сад се показује снага, божанство њене природе ! Јер у најстрашнијем часу, у часу када други с вриском умиру, у њој умире само њено смртно, оживљава њено бесмртно, она се божанствена рађа, налази себе онакову какова јест, издиже се изнад саме себе, изнад боли и изнад удеса : она налази за своја уста један осмех, који се не заборавља, кому ништа на свету не наличи, и који збуни злочинца,
То !

ВУКАШИН,

изненађен, збуњен, не разумевајући је,

Смешиш ли се, ил ми се подсмеваш ?
сналазећи се опет, и употпуњујући се,

Не схваћам тебе ! Ал мним, са мном да си
сад задовољна ! Ил још нешто иштеш ?

ГОЈКОВИЦА,

с устима, на којима се је божански подсмех заледио, с ус-
нама као рана која проговара, кратко, тврдо,

Не ! Кроз очи ти моје се не смеје
Победа !

ВУКАШИН,

љубопитно,

Да ко ?

ГОЈКОВИЦА,

Већ друга, која ми
наличје страшно, и коју ћеш скоро
да познаш !

ВУКАШИН,

Но, да л е победничког свога
подножја ја ћу моћи да је назрем,
не велиш ?

ГОЈКОВИЦА,

не слушајући га, с божанством које је у њој,

А ја, кад бих у грдилу
твому мрзити тебе могла, тада
и љубити бих у лепоти тебе
могла, што никад, знади, бити неће !
Јер ја сам она, што изнад љубави
и мржње стоји, ја сам Триумфална !

ВУКАШИН,

с природеном нискоћом,

Значи, да тебе не разумех синоћ,
а јутрос и још мање, ако л сваку
не грабиш згоду да измичеш ! За што ?

ГОЈКОВИЦА,

дижући се све више.

За што ?, ти питаш : за што ?, најгрднији !
Јере лепоту смртну лица мога
сгледати кадар јеси, ал не душе
бесмртне моје ! И кад на мегдану
неустрашива с њом стојим, да задњим
судом ти судим, теби се призире
да згоде грабим да измичем теби !
Но, не видиш ли удесно проклетство
свог смртог ока, које вид ти сени
толико, да почини што почини
јутрос, и себе превари најгрђе ?

О, јадан ли си, јаднији од себра
 најјаднијега, Краљу, што поништен
 пред свог судију стајући спасења
 не видиш другог за себе, до тог да
 судију тужиш свог!

ВУКАШИН,

потиснут, но, са срцем у кому кључа гневна крв,

Што хоћеш, дакле?
 Да победник се пораженим признам?
 Не знам! . . . Тек једно знам, да тебе жедним,
 и да, хтела, ил не хтела, по Богу,
 или по врагу, коначно си моја!

ГОЈКОВИЦА,

озарујући се читавим својим божанством,

Твоја? Убице мог Гојка и Дела?
 О, знаш ли, грдни, хулу коју рече?
 Знаш ли ти, како једному у другом
 припадах, како једнога у другом
 љубљах, како пучински обожавах?
 К'о сенка светлост, са којом граничи,
 к'о цвет што цвета своју шару бујну,
 и к'о крило у лету шум свој плахи!
 Хиљаде уста жудних, ненаситних,
 љубав ми врела имаше, да с њима
 целива њега, да му се у њима
 подавам, да његова само будем.
 Свака ми реч, крет сваки мога тела
 убавог, сваки поглед ока живог,
 беше по целов, беше по милошта
 топла, са којом једног у другому
 миловах, обожавах надземаљски!

С тог љубав моја сву чврстину и сву
тежину кама целца имађаше,
са којим један храм бесмртни зидах ;
с тог љубав моја беше градња, беше
складање љупко у једно свег лепог
на свету ; и мој живот и ја цела
бех само једна песма божанствена
радости и лепоте неизречне,
што к'о молитва жртвена из здања
тог озвањаше, опајаше сваког
ко год је зачу, сваког ко је зачу
раскликта, очи високо му диже,
да Вечност тражи ужагреном зеном.
Само ти не, ти један не чу њу, и
за то се песма гаси и умире,
саздано руши . . . Но, остаје од ње,
од све лепоте те једно божанско,
остаје Бол . . . на коју к'о на бујну
ломачу ја се бацам, да изгорим,
ал божански ! . .

ВУКАШИН,

крваво, осећајући да је коначно промашио,

И тако, љубите ме
не мниш ?

како је узалуд исчекивао одговор, злочиначки,

Свеједно ! Ја жив и победник,
а њих два мртва оба !

вадећи иза паса нож који светлуца, и примичући јој се,

С тога данас
заповедати теби по свом срцу
могу и хоћу : или моја . . . или . . .

ГОЈКОВИЦА,

неустрашива, увек с божанством у себи,

У истину ти кажем : Бол остаде,
 Бол једино што јесте, што ће бити !
 Залазе звезде живота и трну
 и тмине смрти дижу се и зборе
 по небу вечности, ал Бол остаје,
 и Бол божански испод њега рађа !
 Јер, ко је грку осетити уме,
 тај бесмртничком пићом овлажити
 души ће уста ; и једнога дана,
 к'о бог који се из прогонства враћа,
 видеће Радост вечну, Триумф над свим
 триумфима, и са Врхунцем свега
 смешати ће се, остати . . .

Од једном, као сиво небо које је потмуло тутњило, па се
 озари дугом муњом, измени се она сва, постане страшно
 светла, с удесном каменитошћу у гласу, који бива кратак,
 бритак. Опет је она засела на своје престоље, опет госпо-
 дарица над собом, над бољу и удесом, судитељка свима,

Ал ти не !

Не можеш ти !

страшна као Горгона, са очима, које учаравају, скамењују,
 њему што је изненађен гледа,

И јер божанство Бола
 за сваког јесте, за те једног није,
 прогнаника живота, што сам себе
 прогна, и кад њих два и ничег није,
 ти само једно можеш, једно . . .

пришав му близу, док он згранут, учаран, стоји, и указу-
 јући му на нож, којег он укочено држи,

да са
 тим ножем срамно, пре самрти моје
 велике, сама себе . . .

Појављује се на Мотриљу, са својим змијским блеском подмукли Деспот. И док Злочинац стоји као у некој недоумици учаран пред њом, он проговара хладно једном и другом, схватив у час сав положај,

УГЉЕША,

Не. Јер јутрос
мртви се дижу, да живима суде!

ВУКАШИН,

прави један гест руком преко чела и очију, као онај ко се буди из тешка сна, те би руком да одагна неко страшно привиђење,

Снивам ли, ил то јава јесте ?

Гојковици, која се од њега занемела одмакла, чим су страшне речи Деспотове међу њих пале, повраћајући се, с неизрецивом мржњом,

Самрт

ти моју хтеде ?

као звер, која зубима брани угрожени живот,

Ал погуби себе !

хоће да се заурња на њу, но Деспот спремно, хладно извади и пружи свој дуги мач између ње и њега, који назадује,

УГЉЕША,

Не ! Јере мртви јутрос живим суде !
гледајући га страшно у очи,

Ти скелу мени разглави, суђење
себи у овом дану неизбежно.

Погле, ја живим, и смрт твоја са мном.
Очи отвори добро. Јер, пре нег их
склопиш, ти пораз свој, победу моју
видети мораш !

обраћајући се немој, узвишеној,

О, Неизрецива,
реч само твоју, реч велику иштем !
Ја знах, да пропаст и мени и Гојку
овај спремаше, и како спремаше ;
и док најхрабриј са скеле се сурва,
лакомији на славу но на живот,
ја свој очувах ; ја ћутах и мотрих,
како два брата једнога ми дана
један другога у пропаст одвлачи !
Зар не победих дакле ћутњом својом,
и не макнувши ни душом, ни прстом,
њих оба ? , и зар ико боље зубом
стиснути душу умеде, до мене,
што ништа не предузех проти оном
што срећи мојој пут укрштаваше,
ни проти оном што смрт ми спремаше,
већ стрпљив чеках ? , и зар ћутњом својом
и тебе ненадвладну не надвладах ?

очекујући залуд њен одговор,

Мојој удесној поклони се снази.
Реч своју реци. Победником над свим
признај ме. Једном осудом осуди
овога на смрт, а мене на љубав.
И суд ће бити.

ГОЈКОВИЦА,

мирна, узвишена, неизрецива,

Јест, истина јесте,
суд ће да буде !

УГЉЕША,

Дакле га изреци,
да чвор пресечем ! Ти видиш, да Удес
у уста твоја своју реч, у руке
моје, још увек чисте, дела своја
ледена врже !

ГОЈКОВИЦА,

као горе,

Јест, истина јесте :
ја рекох, исках, што један ни други
не разумеде ; и грдило наста !
Реч и лепоту своју на тезуљу
страшну зидања овога до сада
метах ; ал јер Град, што се од камена
тешкога зида, тежи од њих јесте,
видим, ја главу дOMETнути морам ! . . .
Суд ће да буде потоњи, и реч ће
судњу да рече разјарена Вечност.
Чујем је, чујем !

ућути, као да слуша нешто тајанствена,

УГЉЕША,

нестрпљив.

Докле ћу да чекам ?

ГОЈКОВИЦА,

не гледајући га, као пророчица која слуша свог бога и говори,

Моћним и страшним гласом проговара,
неумољива : Деспоте, сећај се !
Сећај се речи, које сад изрече.
Сећај се још не побусана гроба,
што сведок твојих грдних речи зјапи.
Сећај се ћутње своје и злочина
овога овде, којем би да судиш.
Сећај се, и не заборављај !

УГЉЕША,

загледајући се у њу зачуђен, док Злочинац знатижељно
гледа и чека у истом положају,

Зар још . . .

ГОЈКОВИЦА,

у свом надахнућу, с очима из којих почиње да сева, сле-
дећи своју мисао,

Своје погледе страшне у се сврати.
Свој слух, свој грозни у нутрину сврни.
Види и почуј ! И не трепти, и не
премири, к'о што ни јутрос не трепта,
када брат брата убијаше свога !
И јак ли јеси, као што се правиш,
не сурвај се, већ сву паклену снагу
своју покажи, већи од зла свог се
укажи, нек свет запрепашћен види,
колико више Луцифер од Бога
Вечнога може сам уздићи себе !

УГЉЕША,

разочаравајући се, са страшном гримасом на лицу,

Што ? Куд закрећеш ? Камо стремиш опет ?
Кроз шум ли славе своје добро чујем ?
Или слух, или даљина ме вара ?

ГОЈКОВИЦА,

прилазећи му, са својим горгонским очима, које се необично шире,

Видиш ли ? Чујеш ? Са властитом својом
речју ти овог и себе осуди,
но више себе, нег злочинца њега !
Са ћутњом својом зло почини веће,
нег овај који, жедан, злочин призна :
ти три, ти Гојка, овог, себе уби !
И ако овај још самоубиство
имаше, да за њ црни образ скрије,
што ти имадеш ?, што ослаје теби ?,
што ће лепота моја да надахне
мене пред мојим вазнесењем гордим
данас, да тебе упутим и кажем ?
Одиста не, да светло срце своје
поднесем теби, да озарен њиме,
као груменом сунца које зари,
мање гарав, мање огаван будеш !

УГЉЕША,

грозан, разнешен на свом властитом оружју,

Ха, дакле, увек исто ? Увек подлост
и превара, са којима до главе
једному дође, а сад другим двама
по реду смераш, да останув сама
свом циљу стигнеш, победница будеш ? . . .
Ах, ја сам онај који те разуме
боље но ико, и с тог суђен теби !

Знај, Судбина ме к'о куче послушно
 следи, и самим шкљоцајем двају ми
 прста преко балчака мога мача
 голог преда те ћу да је довабим !

Узвитлава он језиво свој дуги мач између ње и Злочинца, и
 извесно је да ће с њим некога да погоди, но, не зна се кога.

ГОЈКОВИЦА,

неустрашива, недохватива,

Већ се љуљаш, већ нагибаш, већ падаш ?
 С подножја, с ког и ако богу зла, но
 ипак богу се некому наличан
 призре, у тмине кукавичлука се
 обичног и ништавила стрмоглав
 стропоштаваш ! . . . О, сурвавајући се,
 погнуту шију обрни, охоли
 деспоте, лице умрлог поноса
 свог бар укажи, покаж се достојан
 пакла савести, што те чека, и ма
 нечега људског : своје срце црно
 к'о гуја сам прогутај, да се опет
 чист родиш: овог овде, брата свога,
 Злочинца овог преда мном пољуби,
 с њим се измири ! , бар сад, после смрти
 најдостојнијег, мене се одреци ! . .

УГЉЕША,

одскочив корак два, као да га је змија ујела, изнакажена
 лица и душе, пенећи и грцајући, коначно побеђен, су-
 манут,

Не поможе ти, не ! . . Твој циљ је јасан ! . .
 Залуд божанства велом га прекриваш !
 Судити не хте и бирати не хте
 ни сада, кад то горде главе стаје
 најлепшег од нас, и рад би измаћи ;

но, залуду ти, суђена ћеш бити
од победника и свога и свију,
и к'о бесцена ствар му досуђена! . . .
Ти Дело хтеде кому равна нема
од мене, од нас све троје! Па, добро!
Најлепше дело, победу потпуну
над тобом, дану овом ћу укасти —
да презирем те, и ако припадаш
мени! . . . Да бити неће како душом
искусном смисли; јер пре овај овде,
супарник задњи, мртав ће да падне! . . .
Живи, да гледаш, у свом паклу живи!

С последњим речима заурњава се избезумљени Деспот својим дугим мачем на Зликовца, који немоћан, без оружја до свог кратког ножа, са страшно искривљеним лицем назадује и тражи спаса иза Узвишене, што стоји нема, краена, али без снаге да више влада догађајима.

Тада, као да је из земље изникао, као да га је пакао који се збива родио, као гласник оне мрачне силе чија се моћ љута осећа на свему од почетка до краја ове радње, и коначно у правој својој улози, појављује се и упада међу њих Грабанцијаш, кривећи се из свег грла,

ГРАБАНЦИЈАШ,

Гојко !, Гојко !

Застаје разбешњели Деспот, као громом ошинут, у свом нападу, и све троје, скамењени као статуе, свака са својом посебном гримасом на челу, гледају у Грабанцијаша, не разумевајући га, док се он отворених, укочених уста повлачи и стаје у страну.

Час је то највеће грозе, час пролома Удесова, за кога се у тишини осети како суверено господари над свим.

Пауза је.

Зачује се нагло ударање Гојкова мача о камење, што у тишини изгледа као гроктање малих громава, и он се појављује силан, огорчен, неумољив, као расрђени бог. Застаје на час, и гледа их немо све троје, Угљешу с исуканим мачем и у нападском ставу, Вукашина са смртном стравом на челу, и њу, чије се лице триумфалним осмехом озарује, чим га види. Схваћа он све, па једва суспрежући свој гнев проговара, док из његових речи бије смрт, као неумитна судба из надгробног написа.

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Дакле, што рекох зби се!
Пропаст, коју ми с овим двама спрема,
разглави јутрос к'о аждаја жвале,
да ме прогута, и кроз твоје очи
над затором се нашега племена
осмеваше, док плен лепи делећи
два мрка брата к'о пси поклаше се!
О, Погибијо, залуд се осмеваш,
тврђи мој живот од твога коварства,
и оклоп мој од скеле беше!

ГОЈКОВИЦА,

Господару! . . .

О, мој

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Да. И из мртвих ја се
жив дигох, али без срца у груди,
к'о вампир крви жедан ; дигох се, да
судим, не овим двама с чијом страшћу
црном ти кобно, искусно играше,
јер сами себе осудише давно,
већ једној теби, што под кринком Дела
Разор изведе !

ГОЈКОВИЦА,

Благословен, који
изнад Разора дижеш се да судиш,
јер Градња ти си !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Но, пре него твоје
зидање подло крв ти неверничка
к'о добар леп попрска и притврди,
бар оправдати себе кушај, или
другога тужи ; не рад мене, не рад
себе, већ једног у колевци чеда,
што ће да млеко срамотно ти куне !

ГОЈКОВИЦА,

У име једног започетог Дела,
којег ти душом и срцем затрудих,
у име једног у колевци чеда,
што млеком својим дохраних ти, што ти
наличе к'о ти што наличиш Граду
овом у градњи, сва уста лепоте
моје те срећно поздрављају ! Жив си ?
Мој Гојко жив ми !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

правећи страшну гримасу, као онај ко је нечим одвратним заплуснут, и приближујући јој се,

Не. Не околиши.

Искусном душом гнев мој црн не пипкај
к'о црну ризу, с којом би још једну
сенку лепоти да пакленој својој
придаш. Он бору смрти прави! . . . Твоје
признање хоћу!

ГОЈКОВИЦА,

загледав се у њ, замишљено, полако, као онај ко над самим
собом изриче најтежу пресуду,

Љубљах те . . . и љубим . . .

одвећ!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

стресав се сав,

Што? . . . О, гадости, о, демонства! . . .

И, дакле, увек тако, увек исто?

Нит себе правдаш, нити кога тужиш,
већ с понајлепшом лажи злоделу би
подлomu свому лице да прекријеш,
к'о што лепостом прекриваше својом
зидање ово злочинско до сада!

Но залуду ти! Потоњега пута
од тебе иштем, правдај се ил признај!

како она тврдо ћути и не одговара, док се на њеном лицу
указује нешто презрива, што Војводу још више уједа, он
сикће,

Нећеш да збориш? Ћутиш, страшно ћутиш!
Ћутњом би својом змијском да душмански
мене пригнечиш и дотучеш, када
скелом не мога! . . . Добро! Зборити ће

они што боље од мене те знаше !
 И снаге л не смажеш да самој себи
 судиш, ти што се снажнијом од свију
 прављаше, то из уста слабијих ћеш
 од себе своју осуду да чујеш,
 да је прогуташ, к'о што побеђени
 на сред арене пререзана грла
 кључ крви своје прогута и умре,
 са осећајем срамним свог пораза !

обрћући се браћи супарницима, који као мрачни зуброви
 с погнућим шијама слушају,

О, моја браћо и душмани моји,
 како божија истина је да ме
 мрзите неумолно, до истраге,
 и да ми самрт припремите мучку ;
 како истина божија је да међ
 нама се понор провалио језив
 рад ове овде ; и да ил ја, ил ви
 оба, камење и зидање ово
 самртним ропцем к'о чаробном речју
 смирити, од урока и проклетства
 коначно ослободити имамо, —
 тако истина јесте, да вас јутрос
 првог и задњег пута нешто иштем :
 исповедајућ' вама се, исповест
 предсмртну вашу и истину грку
 иштем, да извор нашега проклетства,
 сурвавајућ се данас гневном шаком
 запушим, к'о бојовник падајући,
 што црну рану из које му самрт
 извире руком затвара и мрије ;
 па да мрем мирно, ил да мрете мирно,
 када до мрења јесте, и са пустим
 сазнањем, да Удесом непобедним
 и хладним тако писано нам јесте !

ВУКАШИН,

који је јутрос два пута видео себе мртва, и који изненада назире нејасно стазу, којом би можда могао да измакне, с огромним страхом у телу, али с још огромнијим зликовством у души, говори,

О, брате мој и мој крвниче данас,
 к'о што је стално да суђење једно
 проломити се овде к'о град има,
 и да одмазди твојој не утекох,
 к'о што је стално да јачи и лепши
 ти један од нас оба увек беше,
 тако је стално, да нити лепоте,
 нити јунаштва твојега се бојаш,
 и да на њима не завидех теби,
 док ти сам беше међу нама двома;
 јер никада те не волах, већ мрзих,
 и јер јунаштво честитошћу рађа,
 над којом увек победу односих!
 Али, кад ова дође, и кад љубом
 твојом се верном назва, загонетна,
 више на вилу но на жену налик,
 и кад с јунаштвом и врлином твојом
 умешност, вољу своју усојузи,
 толики страх ме и љубав обузе,
 да себе мртва и без скиптра видех!
 С тог згону вребах, да што судба красно
 састави руком раставим храпавом,
 с тога зидање њено ноћу руших,
 и тебе мртва хтедох, жива себе
 са њом и њеним моћима вилинским!
 И јер победит мушком је лепотом
 ни јунаштвом не могох, нити блеском
 царске ми круне и сâна, то добро
 смишљеним делом натерати себи
 хтех к'о кошуту лепу згодном хајком,
 и скелу теби раставих и овом

другоме овде, да к'о растављена
жвала судбине једнога за другим
оба вас прождре . . .

прекидајући се с пакошћу,

Ал, ето, промаших !

Ти, видим, живиш, и са тобом она,
о љубави ти гучући још увек,
и с вама ово злослутно зидање,
што пропаст моје царске моћи, тешко,
тешко стечене, и смрт моју значи ! . .
Па, нека буде што бити имаде ! . .
Ал, судити ли јутрос мислиш, најпре
на срце руку положи и признај,
да, тебе ли се побојам и смрт ли
теби припремих, кривња моја није,
као ни твоја што недужан страда,
већ ове овде !

зликовачки,

И најпре досуди,

да њој, што својом лепотом и собом
на смрт и тебе и мене осуди,
пре тог ја судим: да нож овај крвљу
вилинском њеном пре добро прекалим,
па за тим себи да га у груд турим ;
и мени самрт и теби ће живот
слађи да буде !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Истина је. Она
узрочник зла је ! . . Али, више питах,
више. И то што исках ти не каза.
Но, ипак доста, каза да мреш данас !
Суђење пад њом пак Бог даде мени :

умреће, али пре ње ти ћеш, и пре тебе ће овај!

указујући на Угљешу, који мраморком ћути,

Ал реч твоју хоћу
пре смрти; више умети ћеш можда
ти да ми кажеш!

УГЉЕША,

подмукло, знајући што онај тражи,

Реч ти своју кажем!

Не, јер се ова твојом зваше, и не
јер сједињена с јунаштвом ти њеног
вилињства ја се бојам, мрзих тебе,
него јер себе прикладнијим њеној
љубави знах и суђеником њеним,
што ми и својим тврђаше животом!
Она је која љубећи убија,
а ја сам што убијајући љубим.
Бог тако једно за друго нас створи!
Бех свестан тог, и само мирно чеках,
а ишта ли подузех икад, беше
то да у овом зидању је каткад
пречих, јер знах да зиђући ће тебе
једном да сруши и главе ти дође!
Устма ми никад не рече: љубим те!,
ал ћутњом својом, зидањем и делом, —
јер знаше да ја ћутњу, дело иштем —
љубав ми тако повери бескрајну,
да у корењу душе сав се тресох!
Јер, зар би друкче до шест пуних лета
зидала овде Град, што зидати се
не даше, и свих шест предугих лета
мене би залуд устављала овде?,
и зар, и ако и пред Богом и пред

Народом твоја љуба, за шест лета
 толико снаге смоћи не могаше,
 да на искање нестрпљиво моје
 никада тврдо »не!« рећи не мога?,
 и зар би најзад синоћ, не могући
 љубави својој одолети тајној,
 овај зачудни мегдан на врх кула
 стрмих урекла, с осмехом ми рекла :
 ко мегдан сутра однесе, тај можда
 да слутњу себи убаву дослути,
 и по мегдану нека к мени сврати ! ?
 О, она, што у делима говори !
 Зар, познајући овога Злочинца
 к'о и ја, и колико тебе мрзи,
 с тим ми не рече : драгане, још мало ! ,
 Вукашин своје сутра ће да сврши,
 ти по пољубац својој неви доћи ?
 И тако би. Он са скеле те сурва,
 а ја разумех, почеках и дођох !
 Па, ако л са целовом на уснама
 јутрос к'о нева с јабуком у недру
 не дочека ме, већ с стравом на срцу,
 то беше страва девице пред слатким
 сном оствареним . . . Ал целов, тај целов,
 целов са којим живот се и љубав
 међу две усне, к'о међу два прста
 цвет убрат нуди са трепетом слатким,
 већ рођен беше ! , и тек ово чудо,
 што жив из мртвих уста, одухови
 њег и у осмех бескрајни расплину,
 ког и ти виде када овде бану !
 Сад судит' мораш ; но, не мени, и не
 овому овде, него самом себи,
 који не виде што видети има,
 ил овој, која слепим направи те !

с подсмехом, који задире у најдубљу душу,

Ал ти слаб беше у љубави, те се бојим, у мржњи слабији ћеш бити !
 Па, одиста ли не'ш да живи више,
 (јер живот њен је пораз твој, а моја победа, што ти нећеш, а ја хоћу!),
 то је погуби с места, или пусти да с овим мачем . . . Видиш, да излаза друготога нема . . .

ГОЈКОВИЦА,

док они све то говоре, нема, непомична, гледа и слуша, и на њеном је лицу сва трагика онога, кога неминовно хоће да осуде. Претежак је час. Али то је само један од њених божанствених часова. Јер, кад би други, заклопив резигнирано очи, или бранећи се очајно с последњим остатком снаге, закрочио у смрт, она спокојно и достојанствено закрочи у живот, истина, на кратко, истина, последњег пута, али божански. Како, наиме, Деспот изговори своје задње речи, загонетно и неизрециво зачне она да се осмева! Кому? Животу? Смрти? Вечности? . . . Она се неизрециво осмева истим оним осмехом, који је на сва времена остао исклесан у Народној Песми. Он је њена последња победа, и он је њена пропаст!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

Угљеши, разјарен, избезумљен његовом перфидијом,

Ах, уједаш . . . ах, ти знаш уједати све до голе душе!
 Да. Истина из твојих речи коље неумитна к'о јакреп с двоја уста.
 Право исказа; свесно, и циљеве следећи своје, крива је; и грђе учини она ћутећи, него ли да до три уста имаше, да с њима

три пут ме се одрече и прељуби !
 И ако своје неверство пољупцем
 грешним већ јутрос на овоме месту
 не запечати, одиста у целов
 усне се њене скружише над мојим
 гробом неумитно, — као што самрт
 неумитна те, о, Деспоте, чека,
 јер ти га откри !

обрћући се Божанственој,

Дакле, чу ли сада
 што рећи не хте, што подло затаја ?,
 суђење своје из уста двојице
 ове, што добро тебе знаше, чу ли ?,
 чу ли смрт своју ?, и спремна л си на њу ?

запажајући њен бесмртни осмех, изненађен,

Ал, ти се смешиш ? Ти се јоште смешиш ?

ГОЈКОВИЦА,

мирно, свечано,

Не ја, већ душа моја бескрајно се
 смеши !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

крваво, убиствено,

Над својом смрћу ти се смешиш ?
 За што се смешиш ? И кому се смешиш ?
 О, Загонетна, откри се, јер час је
 за откривање кратак !

прилазећи јој сасма близу, с голим мачем који светлуца
 од нестрпљена,

Но, пре клекни,
 и откри, се исповеди !

ГОЈКОВИЦА,

не устучући с места, свечано,

Не клечећ',
 већ на подножју бeсмртном лепоте
 своје лако се нагнувши, да боље
 смртан и ситан чујеш ме, ја ти се
 откривам, и смешећи се самрти
 својој к'о што се осмехивах свому
 животу у све своје дане, јере
 ја видим што ви слепи не видите !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

као горе, грцајући кратко,

Не увијај још ! Неверничку љубав
 своју искажи ! Све искажи ! . .

ГОЈКОВИЦА,

као горе, божанствено,

Јер ја
 видим што никад не видех, што нико
 не виде : првог и последњег пута,
 несложна браћо, ја вас сложне видим,
 сложне у једној вољи, једној жеђи —
 у смрти мојој ! Сва три, сва три страшно
 њу иштете, у истом часу, к'о три
 близанца исту дојку која храни,
 и нестрпљиво ! Нек је благословен
 овај час страшни, овај час велики,
 јер он Победу значи, јер он значи
 Дело, Зидање дозидано моје !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

не одолевајући свом беснилу више, хватајући је за руку и
принуђавајући је да клекне,

Да. Ал пре свег мзду црну неверничком
животу твому! . . . Тако! Клечећи је
прими! . . .

ГОЈКОВИЦА,

клецајући, и христовски приклањајући своју лепу главу,

Нек буде! . . . Ал још једном нек је
знано вам, к'о што смрт своју љубим, да
сва три вас тако сложна љубим . . . љубим! . . .

ВОЈВОДА ЈОЈКО,

одскочив као пред безданом, који се растворио,

Коначно, призна!

дижући мач да је посече,

Мри! . . .

но, у том се друга два устреме на њ и зауставе му руку
с мачем. Он се, изван себе обрће њима, и с неизрецивом
мржњом сикне,

Што? Браните је?

УГЉЕША,

с исто таком мржњом, али отровно,

Не. Не бранимо! Ал, јер нас к'о тебе
љуби, и нас к'о тебе изневери!

Исто је право наше к'о и твоје
да се светимо!

ВУКАШИН,

И да убијамо!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

изван себе, отимајући се,

Ха — што рекосте? . . . Судбо, што се цериш! .
Дакле, и мржњу да поделим с вама,
к'о што поделих љубав? . . . Никад, никад! . . .
Јачи сам од вас, и право је моје! . . .
Умрети мора пред вама од руке
моје, умрети јадно! . . .

УГЉЕША,

увек штрцајући отров,

Не . . . Ако ли
ти јунак јеси к'о што се хваљаше,
мегдан ћеш прије да с нама поделиш,
па тада!

пушта му руку, и одмиче се у двобојску даљину.

ВУКАШИН,

исто тако, измахујући својим ножем,

Нек се види, кому Господ
сласт неизмерну досуди да мртву
види је!

ВОЈВОДА ГОЈКО,

остане као у некој недоумици, пак, преломив се, увек јунак, увек честит,

Добро ! . .

одмиче се и он у двобојски размак, скупљајући се сав на ударац као лав на скок.

ГОЈКОВИЦА,

која је дотле клечала, клиснув и залетив се међу њих, узвишена, божанствена, лепша но икада,

О, станите, стојте ! . .

О, смирите се, о, не гложите се
око смрти ми, бурни и свирепи,
к'о што око живота гложисте се !
Умрети хоћу ! Ал од руке свију
трих вас ! Тако је суђено !

Застају они у недоумици с исуканим мачевима, и гледају је с неизрецивом мржњом, док она баца са себе свој бели огртач, остаје у својој сребрној кошуљи, кроз коју избија сва лепота њених божанствених форми, и коју раздире под грлом, тако да од једном блесне као чудо његова белина, пред којом засјају њине очи као очи гладних вукова,

Час мој је
стигао ! Мрети морам, мрети хоћу !
Ал да смрт бржа и неумитнија
буде, да ваши исукани мачи
лакше у једном просучу ме маху,
плашт овај бел са себе скидам, ову
сребрну, тешку кошуљу к'о витка
топола своју посребрену кору
са себе гулим и срце вам своје
тврдо к'о мету постављам . . . Јурните,
удрите сложно !

Не мичу се они и стоје задивљени пред толиком лепотом тела и душе; и мрзећи неизречно један другог, јер један другому не може да је уграби, они су несложни, док она кроз раздрту кошуљу шуми сва, као Дријада кроз лиснату грану,

Што? Ви не бијете?

Ви укочени стојите? Рад чега?

Зар опет црна неслога међ вама
у оном, у чем једном сложисте се? . . .

О, чујте, истина је, истина је,
сва три коначно сложна ја вас љубим,
с тог ни један ме не може да има!

Знајте, ни један не може да има
мене што љубим! Дакле, рад чега ме
штедите? Дакле бијте, на сабљама
разнесите ме, поделите мртву:

сваки жеђ своју утажиће страшну,
и примирен на сва времена овде
брат уз брата ће да живи, да зида
што утемељих, што рушаше до сад,
и Град ће бити, Спасење ће бити! . . .

Но, ви стојите, ви не ударате?

Мој Боже, што да чиним?

Како они стоје и не мичу се, гледајући како она у божанском заносу ломи своје беле руке, и осећајући колико је лепа и колико је немогуће с тога да је сваки поједини има, она се изненадно надахнута обрће Грабанцијашу, који још увек стоји у прикрајку,

Ах, да, знадем! . . .

О, љубавници, оно што вам руке
укочене не могу, што вам душе
које жеђ суши не уму, што воље
окамењене не знаду, ја могу,
знам, умем, ја, што темељим и љубим!
Грабанцијашу, приђи! Слушај! Иди
и кличи задњу поруку што Вила

аргаству, роду намученом шиље !
 Све Слово чека, ово Слово носи :
 »јазници, Браћи поручује Вила :
 »ето, ви јесте Три брата рођена,
 и у свакога има верна љуба,
 па која данас на Зидање дође,
 која донесе аргатима ручак,
 ту да зидате Кули у темеље,
 тако се темељ одржати хоће,
 и тако ћете доградити Града,
 јере рад оне и лепоте њене
 зидање руших за све шест година.«
 Иди. И ручак ја ћу да донесем ! . . .
 Је л тако, страшни, страшни љубавници ?

Нем, црн, саслуша Грабанцијаш поруку, пак се окреће и одлази полако са својим штапом, док сва три нема Мрњачевића спуштају у један мах сабље с врховима к земљи, као у знак немог одобравања.

У тишини и ћутњи која настане пада на лице Узвишене Жртве сена смрти, као на лице онога који је ногом закочио праг подземља и на час се на њему зауставио пре него га мрак прогута.

У исто време, као да и на цели приказ пада сена смрти, настане на позорници тама и одуља гробна пауза, после које, када се све озари, види се слика која следи.

ЕПИЛОГ

ПОРАД ЧУДА И ПОРАДИ ЛЕКА

На месту првог чина. У дну позорнице, пред темељем, који је још дубоко под земљом, види се откоп откопане земље и на њему громила тешког камења. Собе сгране теку темељи који провирују и зидине у градњи, онакове какве су синоћ остављене. Нема више огромне мермерне масе која је пре ту стајала изваљена, али откоп земље и дубоки темељ и сав простор пред њим препун је Аргата, Мајстора и Зидара, који се крећу, додају леп и камење и граје, и у чијој се огромној, усталасаној, узбрујалој гомили мота по који Хлебоноша без котарице и хлебова, Бодрич, који више не кликће, и Клесар, који изгубљеним очима тражи нешто у темељу. Не види се, али се из кретања и граје све те узрујане масе јасно разабире, да доле у дубини Кулина темеља узиђују Узвишену жртву, чији се глас с времена на време чује! Све је захваћено неким посленим лудилом, мешајући се и вичући, истим лудилом зазидавања и приношења жртве, које избија из речи Оне што се за Велико Дело жртвује, заносом и лудилом, које својом страшном вољом она пропагира на све, док се њен говор диже над сваким говором, као што се њен циљ диже над свима циљевима, влада над свим повицима, као што њена воља влада над свима вољама, и чудно расипа, као кржави благослов, на камење, на аргатске руље, на засукане мишке, на узнојена чела, на чин зазидавања! Има у свем том нешто неизрецива, што се од груба и ужасна, под утиском њених божанствених речи, претвара у једну трагичну

лепоту, као што бездана кршевска провала добива нешто мека, светла, страовито лепа, кад се горски слап преко ње узвитлава и пени!

Пред Кулом, у темељу, на месту где се зна да је зазиђују, час се појављује, час нестаје, према тому како се зиђући креће, Протозидар, разбарушен, обузет и он опћим лудилом, но, кркљајући и уједајући својом душом и речима, као псето устима и зубима, и примајући од Аргата лепи камење. На другом крају сцене, високо на камењу, стоје непомична, као три црна ступа на трагичној згради која се, ето, довршава, три Мрњачевића, по реду, у једнаким размацама, Вукашин, Угљеша и Гојко, и гледају с висине темељу у дубину. Сва три ћуте, с главама спуштеним, с рукама ослоњеним на балчачке високих сабаља пред собом. Иза Гојка, на зидини, стоји и проматра, нем, сед, неумитан, као Удес, Неимар Раде.

Букти и праши велико јутрење Сунце, завијајући у свој блесак и опијајући њим још више све, јер то се збива у доба кад је оно грануло, кад је по обичају донешен Аргатима ручак, којег они данас заборавише, задовољни што коначно изнађоше узрочника својих патња.

Жеђ и глад данас затомљава само смрт Велике Жртве!

АРГАТИ,

с великом грајом, послујући хитро,

— Гледај, смеши се!

— Неизрециво се

смеши!

— Јоште се танана невеста

смеши!

— Још мисли да је шале ради! . . .

— Ал зид већ расте!

— К'о да уз наше га

хиљаде руку невидљивих дижу!

— Скоро ће стићи дори до колена!

— Зло се осмеваш, танана невесто!

- Исповест своју теби ће да каже !
- Признаће своју кривњу неопросну !
- Зазидавање лакше ће да буде !
- Лакше ће над њом Град нашег Кињења и нашега Спасења да се дигне !
- Град Скадар тврд ! . .

— Сад опет гледа !

— Опет

очима к'о да неког тражи !

— Кога ?

- Ког јутрос тражиш, супарнице Виле ?

И док Неимар Раде сед, неумитан ћути, диже се опет њен глас пун неизрецивог јада, воље и божанства. Слуша га све живо, као пророштво, које говори, које се неизбеживо намеће, које чудно сугестионише све да зидају, да нестрпљиво је зазиђују, изазивљући умешно пред њихове мисли предоцбу њених божански лених дојака.

ГОЈКОВИЦА,

Неимар Раде, ја те Богом братим,
 Богом те братим и светим Јованом,
 кад ме зазидаш дори до колена,
 остави мени прозор на дојкама,
 дојке ми беле у поље истури ! . .
 Када ми дође мој малени Јово,
 нек млађан може да подоји дојке ;
 ако л мрем данас, ако л мрети хоћу,
 нек ми без млека чедо не остаје !
 Дете ће доћи, дозивљујући мајку
 убавим гаком, дижућ' руку малу
 и прстићима ситним пребирући
 неустрпљиво дојку ће да тражи ;
 ал Мајке њему живе бити неће,
 ни дојке топле и меке к'о некад !

Јер, ево, вама кажем : време дође,
 када ће мртви да нам доје живе,
 кад ће нам Камен наш Мајка да буде,
 к'о дојка храни и ода зла брани !

Ћуте Аргати, изненађени. Посао почива. Пауза је кратка,
 иза које из масе с једног камена на који се испео, проломи

КЛЕСАР,

обузет неким лепим заносом, као у надахнућу,

Неимар Раде, за братство јој прими,
 остави њојзи прозор на дојкама,
 дојке јој беле у поље истури,
 не поради ње, већ Лепоте ради !
 Издубити ћу својим длетом оштрим
 две друге, од мермера, по лепоти
 њенима равне, прекрити их њима,
 да не иструну, већ да вечно стоје
 у овом зиду, и омермерене
 ту млеко Песме и Лепоте доје
 ког до сад јадом дојише и патњом !
 Чудо ће бити, мермер ће да доји ;
 Дојку ће да нам очи увек виде ! . . .
 Неимар Раде, нека чудо буде ! . . .

НЕИМАР РАДЕ,

свечано, у општој ћутњи,

Оставите јој прозор на дојкама !

АРГАТИ,

силно заграје и ускомешају се. Уз вихор речи и неког
 лепог лудила, кога помисао на њене никад не виђене дојке,

изазива, и које их све то више обузима, они стану хитро да је даље зазиђују. Речи су њене постигле свој циљ !

— Зидај !

— Хај, зидај !

— Хитро до дојака !

— Тако !

— Не сустај

— Зид зидај, свод своди !

— Да их истури, да их сагледамо !

— Чудо ће бити !

— Чудо од лепоте

и од белоте !

— Чудо и зламење !

— Мермер и дојке ! . .

— Тврде, мале бити

морају јој к'о у младе вучице !

— За јаде наше нека њима плати !

— Јад и срамоту дојком и наготом плати !

— Грехота није, већ лепота !

— Од сад лепотом нек нас својом храни,
доста нас хлебом хранила и варком !

— Нек од сад Мајка свим буде !

— Нек љуба

свију нас буде ! . . .

— За сваки дан киње

по један камен, сваку капљу зноја
по поглед један на недро, наготу ! . .

— Не одговара !

— Не миче се !

— Нема ! . .

ПРОТОЗИДАР,

који се опет појављује, још грцавије, још суманутије,

Дан сватова је, невесто, нам дошо ! . .
 Ја старац трептим к'о млади јаблане,
 трептим и чекам да лепоту сгледам,
 да се опијем ! . . Не стиди се, бела
 невесто, испред суђеника свога ;
 дуго чекање беше, с тог и љута
 с тог неизмерна и жеђ моја дуга !
 Не, не стиди се, већ пусти да руком
 дрхтавом, к'о млад јастреб панцом, сдерем
 кошуљу и стид, да Лепота сине !

АРГАТИ,

страсни, опијени,

— Раздери !

— Зграби !

— Истури !

— Покажи !

— Ко' ни ти оком нећемо тренути
 пред чудом белим ! . .

од једном, као у делириуму, сва се гомила загрцне, јер
 Божанствена, следећи увек свој циљ, истури сама дојку,

— Ха — а ! . .

— Гледај, гледај !

— Чуда, дивоте !

— Дојке, дојке, дојке !

— Истурила их сама !

— Очи сене !

— У пољу !

— А — а ! . .

на најкраћи час све се прекине, ућути, као да пије, па опет
 букне,

- О, Протозидару,
што стојиш ?
- Такни !
- Вагаш ?
- Не смеш, је ли ?
- Сад не смеш ?
- Погле, како те проматра !
- К'о да препозна тебе !
- К'о да каже ,
да се не боји тебе !
- Оком својим
соколичиним прожиже те !
- Стојиш ?
- Скаменила те погледом !
- Рука ти
укочила се !
- Чудом белим те је
очарала !
- Велике чари знаде !
- Уснама миче : ил чара, ил куне !
- Уклети ће те ! . .
- Не, не гледа у те !
- Погледом опет тражи !
- Ког сад тражи ?
- Збориће опет !
- Умукни !
- Ућути ! . .

Опет се граја стиша, али не страст и лудило, кога је Подвизатељка изазвала да сигурније буде зазидавана ; и док Протозидар стоји непомично, с немоћно испруженом руком она је неумитна сама са собом, она их подбада да је и даље зазиђују, јер опет замније њен божанствени глас.

ГОЈКОВИЦА,

Неимар Раде ! . . Ево, мене младу
 већ узидасте дори до колена,
 остависте ми прозор на дојкама,
 да их за храну у поље истурим ;
 и тврде, беле, сама их истурих,
 јер тако хоћу, и јер бити мора ;
 али, да овде остану до века,
 да добро стоје и боље се виде,
 над њима даље кам до кама зидај,
 зидај, свод своди дори до појаса ! . .
 А кад дозидаш дори до појаса,
 Богом те молим и светим Јованом,
 остави мени прозор на очима,
 кад мени буде долазио Јово,
 долазио ми да подоји дојке,
 нек Мајка види свог малог Јована
 где пољем стиже, нека Мајка види
 да л Чедо кроз зид дохвата до Дојке,
 пропињући се на ногама малим !
 Из далека ће Мајка бат да чује
 сићаних ногу по камењу тврдом,
 к'о бат плашивог, малог јеленчета,
 и можда у свом каменом ће гробу
 да се пробуди, к'о што се некада
 у свом кревету у јутро буђаше,
 гучући слатко : сине !, сине !, сине ! ;
 и можда ће да мртва њему каже,
 што љубав и смрт неумитна каже !
 Јер, ево, вама велим : време дође,
 кад ће да мртво озива се живом,
 кад ће кам хладни к'о мајка да тепа,
 поради чуда и поради лека
 сирочади што остаје без млека !

НЕИМАР РАДЕ,

хладно, свечано, кад се њен глас прекине,
Оставите јој прозор на очима !

АРГАТИ,

ускомешав се опет, заграјав силно, и послујући,

— Ај, не стој више !

— Зидај и зазиђуј !

— Свод своди, зидај над дојкама !

— Чврсто,

високо зидај над дојкама белим !

— Да не утеку !

— Да их повлачити
не може у зид, у таму !

— Да увек

на дану стоје, да се увек виде !

— С тог зидај жустро дори до појаса,
па јој остави прозор на очима !

— Да видет може како сиротиња
с далека стиже, да се Дојком храни !

— Да жеђи гаси !

— И да се белотом
њеном опија !

— Да види, да види
како је чудо њена дојка бела !

— Кака лепота !

— Грехота би била
да не види и не зна ! . .

— Тако, зидај !

— Не застај више !

— Зидај, зидај, зидај ! . .

Још увек обузети заносом којег је изазвала њена дојка,
Аргати и Зидари, као сулуди, зиђу и надодају камен на
камен.

дели тврд и мермернији од твога
 срца, леднији од старости моје !
 Тако те хтедох, тако ти обећах
 давнога дана, када презриво се
 старцу, што к'о купина упаљена
 букта, подмену и главу окрете.
 Сад окретати више не можеш је.
 Сада си моја. Освета је моја !

Али, Она је већ зазидана, Она је мермерним Зидом одво-
 јена од њега и сваког, ослобођена од свих земских уза и
 коначно предана смрти. С тога Она постаје сада душа, сло-
 бодна, божанствена душа, која говори, и чији говор има
 призивак Вечности, која кроз мермер проговара.

ГОЈКОВИЦА,

Мракоше кнеже, ти се грдно вараш !
 Крш сињи, кога по земљама нашим
 Господ к'о цвеће неумрло расу,
 један ми Закон грки к'о грк мирис
 у срце врже самртничко : „зидај !“
 С тог мермер тврд се заљубио у ме,
 и љубави му страшној душа моја
 подлеже ! Његова, ал твоја нисам ! . .
 Ни ваща, девери ! . . Ни само твоја,
 Гојко ! . .

Глас на час застане, да се опет још леденији, још удеснији
 дигне,

Писано јесте да ја мрети
 морам, јер одвећ лепа и жуђена
 јесам од три ! . . Ал', жедни, сећајте се,
 ја мртва могу што не могох жива :
 да се у један пољубац једини
 сакупим цела за три мрка чела
 вам, и к'о ружа што се жудно труни

поднесем вашој љубави и жеђи ;
 да све тројице вас будем, па да у
 братском миру овај Град зачети
 на једном срцу и на једној боли
 дозидате, сва три једнако славна
 владате у њем до својега века !

како она то говори, како њен божанствени глас, као за-
 веса, која купећи се открива светлост, пред Гојковом ду-
 шом открива сву узвишеност њене жртве, он се узнемири,
 диже главу и прати га, док се на њему види страовита ду-
 шевна борба, и док се њен говор претвара у њену апотеозу,

С тог зазидавање ово и ова
 смрт моја у Темељу дубокому
 мој Васкрс јесте велебни, пред којим
 к'о испред сунца прамен магле црне
 вила ће Кавга да заникне љута ;
 и Мракош стари, кога мржња слепи,
 к'о тамница ће да се распе стара ;
 и к'о што из Ђелије трулеж бије,
 из њег његова страст ће да задава ;
 и никад више подићи се неће ! . .

Глас се пророчки прекине, па плане кратко, као да се је
 претворио у жијак, који ће да вечно сија,

О, Васкрсење, о, Братство, о, Граде !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

како њен задњи усклик падне, полети према њему кроз
 аргатску масу, као вођен неком тајном силом. Но на рубу
 опкопа он се још једном устави, ухвати обим рукама за
 главу, питајући се у страшној недоумици,

Да л . . . Да л из темеља да овога је
 извести дам ? . . . А онда ?

ПРОТОЗИДАР,

међутим, полудео од неутажене мржње и жеђи и бесан,
скочи из опкопа и дохвати с громиле један мермерни ка-
мен, хропћући,

Још се не даш!

И у самрти тврђа би да будеш
од освете ми тврде! . . . Ах, ако ли
тебе, од зида овог каменог,
пољубити и угристи не могу,
за речи твоје и за љубав моју,
ја мрамор овај што те зазиђује
могу!

приноси он сулудо к устима и узалуд настоји да загризе
камен, па га одбаци од себе,

Ил, боље, њим засути тебе
до неба!

и у дивљем бесу навали на громилу камења, стропошта
је у откоп, али се и сам сурва за њом, дерући се страшно,

О, аргаство, наври, заспи,
сјури све дрвље и камење . . . на њу! . . .

АРГАТИ,

који су с камењем избезумљени полетили за њим у опкоп
и на откоп, застану и заграје страовито,

— Полуди, људи!

— Бог му памет узе!

— Сурва се доле!

— Камен притиште га!

— Не види му се трага! . . .

— Стани, стани! . . .

- Проклетство божје данас паде на њ га :
он је зазида !
- Прст божји јесте !
- Не зидај даље, Бог зла тога неће !
- Праведна јесте !
- Бог зламење даје !
- Угодница је Божја !
- Светитељка ! . . . ,
- Одзидајте је кули из темеља ,
- Изведите је !

ВОЈВОДА ГОЈКО,

који је заједно с њима полетео, вриштећи као да му се срце
раздрло,

Не дајте је! Спасите! . . .

За час све умукне, као да се прекинуло, но дигну се из
јарка три аргатска гласа тиха, црна,

АРГАТИ,

— Залуд!

— Камење убило је !

— Мртва ! . . .

Настане језив тајац,

ВОЈВОДА ГОЈКО,

устукне пренеражен, застане за час, закрије лице рукама ;
па, док све згрануто гледа у њег јединог и ћути, окрене

се од темеља тихо, величанствено, спусти руке с лица и
са сузом у оку потресно проговара,

Ја имах јунак од злата јабуку,
ал јабука ми у дубину пала . . .
О, никада је прегорети нећу! . . .

Све гануто слуша, па зачне да се крсти, док Завеса коначно
полако пада.

КРАЈ.

*На позорници отпадају извесни делови овог текста
Означује их ауктор.*

